

MEDIEVAL HISTORY OF CENTRAL EURASIA

ISCA

№4 (6) 2024

MEDIEVAL HISTORY OF CENTRAL EURASIA

Has been published since 2020

No. 4 (6) 2024

Astana 2024

**EDITORIAL TEAM OF THE JOURNAL
MEDIEVAL HISTORY OF CENTRAL EURASIA
CHIEF EDITOR**

Doctor of historical sciences,
Assistant Professor
Nursultanova L.N.

EDITORS:

Ibraeva A.Y.	PhD(Kazakhstan)
Shevnina I.V.	PhD in History (Kazakhstan)
Balgabayeva G.Z.	Candidate of Historical Sciences, Professor, (Kazakhstan)
Kushkumbaev A.	Doctor of Historical Sciences, Professor, (Kazakhstan)
Atakan Akcay	PhD in History (Turkey)
Meltem Akinci	PhD in History (Turkey)
Salikhov A.G.	Candidate of Historical Sciences, (Russia)

Editorial address: 8, Kabanbay Batyr avenue, of.316, Nur-Sultan, Kazakhstan, 010000
Tel.: (7172) 24-18-52 (ext. 316)
E-mail: medieval-history@isca.kz

Medieval History of Central Eurasia
Owner: Astana International University
Periodicity: quarterly
Circulation: 500 copies

CONTENT

N.Umbetov THE SOCIO-POLITICAL PROCESSES DURING THE RISE TO POWER OF ABULKHAIR KHAN FROM THE SHIBANID DYNASTY.....	5
A.Beisenov, A.Kopisheva IMPLEMENTATION OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS IN THE ONE BELT ONE ROAD INITIATIVE.....	17
Е.К.Рахимов АҒАРТУШЫ-ДЕМОКРАТ Г.Н. ПОТАНИН ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫ.....	22
Қ.Еримбетова ТАРИХИ ҚҰЖАТТАҒЫ АЛАШОРДА: ТҰҢҒЫШ ОРАЛ ОБЛЫСТЫҚ СЪЕЗІ ХАТТАМАСЫ.....	30

THE SOCIO-POLITICAL PROCESSES DURING THE RISE TO POWER OF ABULKHAIR KHAN FROM THE SHIBANID DYNASTY

Nursultan Umbetov^a

^a School of Arts and Humanities, Astana International University, 010000, Astana, Kazakhstan, <https://orcid.org/0009-0004-8509-5869>, E-mail: nursultan.una@gmail.com

Abstract. This study explores the socio-political dynamics of the Ulus of Jochi during the early 15th century and the rise of Abulkhair Khan from the Shibaniid dynasty. Amid the fragmentation of the Golden Horde and intense rivalries for power, Abulkhair's ascent in 1430 marked an important moment in the region's political history. Employing critical reviews of sources, comparative analyses, and numismatic evidence, the study reconstructs the chronology of events and evaluates the roles of key figures during this period. It highlights the complex interplay of political factions, including the Shibaniid and Tuka-Timurid lineages and the descendants of Edige. The findings provide valuable insights into the mechanisms of power consolidation during periods of political instability in the Ulus of Jochi and enhance our understanding of the historical processes.

Keywords: Ulus of Jochi, Golden Horde, Shibaniids, Tuka-Timurids, Abulkhair khan, Barak khan

Introduction

The early XV century marked a transformative period in the history of the Ulus of Jochi, characterized by fragmentation and political instability. This turbulent period served as the backdrop for Abulkhair Khan's rise to power. The absence of centralized authority, coupled with intense rivalries among dynastic factions, created a dynamic and complex environment where power struggles reshaped the region's political and social landscape. This study examines the intricate socio-political dynamics and pivotal events that culminated in Abulkhair's reign, with a particular focus on the roles of influential figures, alliances, and conflicts during the 1420s–1430s.

The rise of Abulkhair Khan, a member of the Shibaniid dynasty, was not an isolated phenomenon but rather a reflection of broader historical processes, including the disintegration of the Golden Horde and the emergence of competing power centers within the Ulus of Jochi. The study also explores the crucial role played by Abulkhair's father, Dawlat-Sheikh, whose leadership and strategic alliances laid the groundwork for his son's eventual ascent to power. The analysis delves into the shifting allegiances and contested authority among key

figures, such as the Tuka-Timurid, Shibaniid lineages and the descendants of Edige, to illustrate the intricate political dynamics of this period.

By employing analytical methods to systematize historical data, this paper reconstructs the chronology of significant events and evaluates their impact on the socio-political environment. Through a critical review of written sources, comparative analysis, and numismatic evidence, the study provides a nuanced understanding of the historical context surrounding Abulkhair Khan's rise. This comprehensive approach not only sheds light on the conditions that facilitated Abulkhair's consolidation of power but also underscores the enduring influence of these dynamics on the region's subsequent development.

Materials and research methods

In the course of the research, analytical methods were employed to systematize and interpret historical data. This included reconstructing the chronology of events, studying written sources, and analyzing the influence of key figures on the political processes of the time. To assess the reliability and authenticity of information from written

sources, a critical review was conducted, considering their context, comparing various interpretations, and verifying data through alternative evidence such as numismatic materials. Comparative analysis of sources enabled the identification of the most plausible versions of events and clarified details about the figures of that period, their interactions, and their historical significance. The analysis of references to alliances and conflicts among historical figures facilitated an understanding of their motives and the consequences of their actions. This comprehensive approach provided an in-depth understanding of the political and social processes of the time.

A wide range of historical sources was utilized for the study. Among these were works such as «Bahr al-Asrar» by Mahmud ibn Wali [1], «Kara tavarikh» by Utemish-hadji [2], «Jami at-Tawarikh» by Kadir Ali Bek [3], «Umdet al-akhbar» by Abdulgaffar Qirimi [4], «The Genealogical Tree of the Turkics» by Abulghazi [5], «Matla' al-Sa'dayn wa Majma' al-Bahrayn» by Abd ar-Razzaq Samarqandi [6], «Tarikh-i Kipchaki» by Khojamkuli Bek Balkhi [7], «Tarikh-i Abu-l-Khair-khani» by Masud ibn Usman Kuhistani [8], «Fasikh's Chronicle» by Fasih Khawafi [9], «Pearl Ties» by Bedr al-Din al-Ayni [10].

Numismatic data were also used, that are presented in the works of researchers such as R.Yu. Reva, V.V. Tishin, R.Yu. Savosta, B.I. Leonov [11, 12, 13].

To study the political history and chronology of events, scientific works by scholars such as B.A. Akhmedov, D.N. Maslyuzhenko, A.V. Parunin, Zh.M. Sabitov, and others were examined and analyzed [14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24].

Findings and discussion

To gain a deeper understanding of the history of Shibanid Abulkhair's rule, it is essential to conduct a comprehensive analysis of the events, processes, and conditions that developed in the Dasht-i Qipchaq prior to his rise to the throne. Such a study will help identify the key political and social factors that created favorable conditions for his ascension, as well as clarify

the chronology of significant events that influenced the establishment of his authority.

The political life of the Ulus of Jochi in the 1420s–1430s was strongly influenced by representatives of the Shibanid, Tuka-Timurid dynasties, and the sons of Edige. Several khans ruled simultaneously in different parts of the Ulus of Jochi, competing for power and influence [23].

The sons of Edige played a key role in this struggle, actively supporting some claimants to the throne while eliminating others, depending on the political situation. They not only initiated the enthronement of various khans but also controlled the process of power transitions.

For example, Nuraddin and Qayqubad, the sons of Edige, elevated Shibanid Hadji Muhammad to the khan's throne [23], whereas Mansur, another son of Edige, raised Giyas ad-Din as khan [17, 11]. Later, Mansur elevated Kuchuk Muhammad, Timur's son, to the Sarai throne, and then replaced him by inviting Barak [23]. Gazi and Nauryz, other sons of Edige, also held important positions under Khan Kuchuk Muhammad, exerting significant influence over the khan and his policies. It can be concluded that the sons of Edige were central figures during this crisis period in the Ulus of Jochi.

In the eastern Ulus of Jochi, the Shibanids played a significant role in shaping the political landscape of the region. Particular attention should be given to the role of Abulkhair's father, Dawlat-Sheikh, who, in my view, was one of the most influential figures of his time in the Shibanid Ulus.

His authority and influence are corroborated by several sources indicating his active involvement in the political and social life of the region. He likely served as a vital mediator among various groups of the nomadic elite, which contributed to his high reputation and strengthened his family's position amid a complex political environment.

Dawlat-Sheikh probably played a key role in shaping the leadership qualities of the future khan, and his influence within the Ulus of Jochi laid the groundwork for Abulkhair's subsequent successes.

The information presented in historical chronicles allows us to trace the dynastic line

through which Dawlat-Sheikh inherited power. According to Mahmud ibn Wali, Pulad was succeeded by his heir Aba-Oghlan (Ibrahim), and after his death, power passed to his son, Dawlat-Sheikh [1].

Abulghazi also highlights this period, noting that after Pulad's death, his sons Ibrahim and Arabshah divided their father's domains and jointly ruled over them:

«Ibrahim and Arabshah, dividing their father's domains, camped together in the same land; spending summers at the headwaters of the Yaik and winters at the mouth of the Syr» [5].

This information allows us to conclude that there was an established governance system in the ulus based on succession, ensuring the continued influence of Pulad's family in the region. Thus, the accounts of Mahmud ibn Wali and Abulghazi enable the reconstruction of the process of power transfer within the ulus.

Following Pulad's death, Ibrahim became the leader of the ulus, which encompassed the territory from the headwaters of the Ural river to the mouth of the Syrdarya river. After Ibrahim's death, leadership passed to Dawlat-Sheikh, which strengthened his family's position and laid the groundwork for Abulkhair's subsequent rise.

The role of Dawlat-Sheikh is particularly significant in this chain of events, as his qualities and actions played a key role in consolidating his family's power. His characterization in the works of Mahmud ibn Wali portrays him as an influential leader with the ability to unite relatives, tribes, and troops. Mahmud ibn Wali writes: «When the ruling hand of the sovereign of the domain of Aba-Oghlan (Ibrahim) proved too short [to reach] the land of his existence, the greater of the two celestial lights [- his sons] Dawlat-Sheikh-Oghlan became the founder of the foundations [of governance] and the one whose commands were obeyed. He treated relatives, tribes, and all the troops with kindness and friendliness» [1]. This description highlights not only Dawlat-Sheikh's elevated status but also his ability to connect with various groups, contributing to the consolidation of power and strengthening his position.

Thus, it can be asserted that Dawlat-Sheikh played a leading role in the Shibanid Ulus. His authority extended not only over internal territories but also to neighboring regions, making him a significant political figure of his time. His governance was characterized by an effort to maintain stability in relations with various groups, which strengthened his position in the ulus and created favorable conditions for the successful ascension of his son, Abulkhair.

In «Bahr al-Asrar», Dawlat-Sheikh and his father Ibrahim are referred to as oghlands, indicating their high social status but also their lack of a khan's title [1]. This observation suggests that despite their influence and leading role in Pulad's ulus and the Shibanid Ulus as a whole, Ibrahim and Dawlat-Sheikh remained subordinate to the reigning khans of their time.

Dawlat-Sheikh's subordination to the reigning khans is further corroborated by Mahmud ibn Wali, who noted that Dawlat-Sheikh considered it obligatory and essential to refrain from any acts of rebellion against the reigning khans [1]. This detail underscores his political caution and his commitment to maintaining stability amid the complex internecine struggles within the Ulus of Jochi.

It is also worth mentioning Khizr Khan, the brother of Dawlat-Sheikh and uncle of Abulkhair. According to «Kara Tavarikh», Khizr held the title of khan [2]. Based on the above, it can be assumed that Dawlat-Sheikh was subordinate to his brother. However, by the time Hadji Muhammad was elevated to the khanate throne in 1419 and subsequently took control of the Shibanid Ulus [23], Khizr had either passed away or lost his power, as he is not mentioned in the sources from that period.

After Khizr's departure from the political scene, the Vilayat of Tura, with its center in Chingi-Tura, likely came under the influence of Dawlat-Sheikh. This assumption is supported by several arguments. According to «Kara Tavarikh», Khizr, the brother of Dawlat-Sheikh, was the khan in the Vilayat of Tura [2]. Additionally, from «Tarikh-i Abu-l-Khair-khani» [8], it can be noted that Khizr's son, Bakhtiyar Sultan, joined the army of Abulkhair Khan only after the capture of Chingi-Tura by Abulkhair, and the city recognized the authority

of Daulat-sheikh's son without resistance. From this information, it can be inferred that Ching-Tura was dependent on representatives of Ibrahim's ulus, at least since the time of Khizr, the son of Ibrahim. Thus, we can conclude that Abulkhair's father, Dawlat-Sheikh, was not only the leader of Ibrahim's ulus and a figure of significant influence in the Shibanid ulus, but he also extended his influence to the Vilayat of Tura with its center in Ching-Tura. His role underscores the importance of this figure in the political structure of the Shibanids and lays the foundation for his son Abulkhair's future rise to power.

Let us examine the political situation in the eastern Ulus of Jochi before Abulkhair's ascension. According to information provided by Al-Ayni, in 828 AH, the lands of the Dasht, with Saray as their center, experienced a complex political environment and instability. He describes the situation as follows: «In the Dasht lands, whose capital is Saray, there was great disorder due to the absence of a senior figure to take charge; several individuals of the khan lineage and others had taken over. Each ruled their region, but none managed it as they should; however, Muhammad Khan gained the upper hand among them» [10].

This description highlights the lack of central authority to maintain order and the sharp internal conflicts among contenders for the throne. Numismatic evidence corroborates this picture of instability. From 1424 to 1426, rulers frequently changed in Saray, as reflected in coinage. Coins were minted in the names of both Khan Muhammad and Devlet-Berdi [13].

By 829 AH, coins were being minted in the name of Ghiyas ad-Din II, indicating his political rise. The earliest coinage of Ghiyas ad-Din II is recorded in Bulgar [12], suggesting his expanding influence. Qirimi reports that Ghiyas ad-Din II, along with Mansur, the son of Edige, seized the throne of Sayin khan [4]. Based on the above, it can be concluded that Ghiyas ad-Din II and Mansur took control of Saray in 1425–1426.

Meanwhile, Barak Khan, who was also vying for supremacy in the Ulus of Jochi, undertook actions to strengthen his position. In 1425, he seized the orda of the Shibanid Hadji

Muhammad and took control of his ulus [23]. Barak Khan then advanced into the Sygnak region, which at the time was under the control of the Timurids.

Abd al-Razzaq Samarqandi notes: «In 828 AH, Barak Oghlan seized the orda of Muhammad Khan, the Uzbek king, and, having taken control of the ulus, in 829 AH, he advanced into the Sygnak region and to the borders of Mirza Ulugh Beg's domains» [6].

Barak's movement into the Sygnak region in 829 AH was justified by him by his claims of historical rights to this territory. He asserted that Sygnak belonged to him by right, referencing his grandfather, Urus Khan, who, Barak Khan claimed, had constructed a structure in this city. In his address to Ulugh Beg, he stated: «The pastures of Sygnak, by law and customary right, belong to me, as my grandfather Urus Khan erected a structure in Sygnak» [6]. These claims by Barak Khan sparked a conflict between him and Ulugh Beg, exacerbating the political situation in the region.

In my opinion, following Hadji Muhammad's loss of the Shibanid ulus in 1425, new claimants to the khanate began to emerge among the Shibanids. One such contender, I believe, was Mahmud Khoja, who, as noted by Utemish-hadji, «... was a worthy khan. He fought against the Vilayat of Tura, the tumen of Kongrat, and another tumen of Sajiut, put them to flight and conquered them. From his lineage in this branch came Dust Sultan, also called Atguchi Tubai Sultan. He left behind two sons. There were no other descendants. After Tughlugh Sheikh invited the aforementioned Mahmud Khoja ...» [2].

This information highlights the military successes of Mahmud Khoja, which allowed him to attain a prominent position among the Shibanids during this period. Particularly noteworthy is the account of Mahmud Khoja being invited by Dawlat-Sheikh (Tughlugh Sheikh), which can be seen as recognition of his authority and political significance. Such recognition underscores Mahmud Khoja's considerable influence and his role in the eastern Ulus of Jochi following Hadji Muhammad's loss of power.

Simultaneously, another contender for power among the Shibanids, Jumaduk, emerged on the political stage of the Ulus of Jochi. Sources mention that in 829 AH, despite his father still being alive, a group of individuals elevated Jumaduk to the throne [25]. Thus, in 829 AH, Jumaduk became khan.

It seems that around this time, Dawlat-Sheikh, Abulkhair's father, passed away. B.A. Akhmedov, referencing Mahmud ibn Wali, notes that after Dawlat-Sheikh's death, Jumaduk usurped power in the ulus: «Since the fortunate prince [Abulkhair Khan] had not yet reached maturity and the rise of his magnificent star was still some days away [from power], Jumaduk Khan, son of Sufi Oghlan, whom the books call Yumaduk, rolled up the sleeve of usurpation [and] applied the hand of deceit, hindering the affairs of the heir to the throne [Abulkhair Khan]. Through this, by laying a web of treachery in his path, he captured the hearts of relatives, members of nomadic tribes (ashayer), and other warriors. Seeing that power had slipped from his hands, Abulkhair Khan, along with others, recognized the power of [Jumaduk Khan]» [14].

In my view, after the death of Dawlat-Sheikh, Abulkhair's father, in 829 AH, a group of elites who were unwilling to recognize the authority of Khan Mahmud Khoja decided to elevate Jumaduk to the throne. Considering that Mahmud Khoja, according to Utemish Hajji, fought against «the vilayat of Tura, the tumen of Kongrat, and the tumen of Sajiut» [2], it can be concluded that not everyone supported him as khan.

Thus, in 829 AH, part of the Shibanid ulus backed Jumaduk, and he was elevated to the throne. In addition to his own ulus, Jumaduk took control of the territory previously under Dawlat-Sheikh's rule. These events highlight the complexity of the political situation in the Shibanid ulus during this period and the necessity of seeking compromises among various factions vying for power.

To clarify the localization of the uluses, it is worth noting that according to our study the ulus that was controlled by Dawlat-Sheikh stretched from the headwaters of the Ural River to the mouth of the Syrdarya. Additionally, we

concluded that Dawlat-Sheikh extended his influence to the vilayat of Tura, with its center in Chingi-Tura. Considering Utemish-hadji's account that Mahmud Khoja conquered the vilayat of Tura [2], it can be assumed that this region was not under the control of Jumaduk Khan.

According to the conclusions of N. Umbetov, Jumaduk's own ulus was located in the middle and lower reaches of the Syrdarya, extending to lake Ak-Kul, situated in the southern part of present-day Kostanay Region in Kazakhstan, and also bordered the Sygnak region of that time [23].

Thus, after Dawlat-Sheikh's death, his son Abulkhair recognized the authority of the new khan, Jumaduk. In my opinion, this authority was also recognized by Waqqas and Abbas, the sons of Nuraddin, son of Edige. According to information from Utemish-hadji and Qirimi, their father, Nuraddin, together with Qayqubad, relocated to the Tura region after Edige's death [2, 4].

Since this vilayat was initially governed by the Shibanid Khizr and later, as we believe, was under the influence of his brother Dawlat-Sheikh, it can be assumed that Nuraddin's sons had good relations with Dawlat-Sheikh and subsequently with his son Abulkhair. This is further corroborated by Qadirgali Jalairi, who mentions the strong friendship between Waqqas and Abulkhair [3]. Therefore, we can conclude that Waqqas and Abbas resided in the territories of Dawlat-Sheikh's ulus and, along with Abulkhair, recognized the authority of Jumaduk Khan.

In 830 AH the Shibanid Mahmud Khoja was already in control of Bulgar, as evidenced by a coin discovered in Tatarstan. This find can be confidently attributed to the period following the Bulgar minting of coins under Ghiyas ad-Din, approximately in 830 AH [12].

Thus, by 1428, there were two khans in the Shibanid ulus: Mahmud Khoja and Jumaduk. Considering that Jumaduk served as an envoy for Barak Khan to Ulugh Beg during the winter of 1424–1425 [26] and that earlier, in 1420, his father Sufi-Oghlan was mentioned as an envoy from Barak Khan [14], it can be assumed that

Jumaduk remained dependent on Barak Khan even after becoming khan.

Furthermore, this dependence is likely supported by the words of Mahmud ibn Wali, who noted that Abulhair Khan declared the independence of his state from the descendants of Tuka-Timur, who ruled in the Golden Horde at the time. B.A. Akhmedov also suggested that Jumaduk was dependent on the descendants of Tuka-Timur [14].

During this time, Barak Khan became embroiled in numerous conflicts. On one front, Barak opposed the Timurids, striving to maintain control over key territories such as the Sygnak region. On another, he had to contend with the sons of Edige, Gazi and Nauryz, as well as Khan Kuchuk Muhammad, who united forces after the death of Mansur, Edige's son, who had been killed by Barak [23].

Additionally, in my view, Barak faced a further threat from Mahmudeq (Mahmud), the son of Hadji Muhammad, who sought revenge for his father and aimed to reclaim lost positions. Qadirgali Jalairi notes that, according to legend, Barak killed Hadji Muhammad shortly after Mansur's death [3].

N.Umbetov, in his article, concludes that a battle took place in late 831 AH (summer-autumn 1428) between Barak on one side and Kuchuk Muhammad, Gazi, Nauryz, and Mahmud Sultan on the other [23]. In this battle, Barak Khan was killed, significantly altering the balance of power in the region.

Abd al-Razzaq Samarqandi reports: «A messenger arrived again from Maverannahr and reported that among the Moghuls, Mahmud-Ghazi had killed Sultan Mahmud-Oghlan» [27]. Fasih Khawafi also writes about the execution of Sultan Mahmud by Muhammad Ghazi in Moghulistan in 832 AH [9]. It is possible that Sultan Mahmud was killed by (Kuchuk) Muhammad and Ghazi Bek or by Muhammad Ghazi, who, according to «Tarikh-i Abu-l-Khair-khani», was an associate of the Shibanid Mahmud Khoja [8]. Such hypotheses are discussed in the article by R.Yu. Reva and V.V. Tishin [12]. Zh.M. Sabitov, referencing Abd al-Razzaq Samarqandi, suggests that Sultan Mahmud was the son of Edige [17]. However, this assumption is questionable due to the

epithet «Oghlan» attached to the name of the individual who fought against Barak Khan and was killed by Mahmud-Ghazi in Abd al-Razzaq Samarqandi's account [27].

All these events highlight the depth of political instability of the time and demonstrate how personal ambitions, dynastic disputes, and conflicts between individuals shaped the complex and volatile power dynamics in the Ulus of Jochi in the early 15th century.

According to Utemish-hadji and Qirimi, Ghazi bek, the son of Edige, subsequently began to persecute and oppress Barak's supporters and people who had fallen under his control, holding them responsible for Mansur's death. Due to this oppression by Ghazi bek, Barak's people and close associates, led by Turdy-Khoja bek, decided to kill him [2, 4].

In my view, the situation surrounding Ghazi bek was exploited by his opponents to achieve their own political goals. These opponents were likely Waqqas and Abbas, the sons of Nuraddin—brother of Ghazi bek. According to Utemish-hadji and Qirimi, their father, Nuraddin, along with Qayqubad, separated from his brothers (Mansur, Ghazi bek, and Nauryz) and migrated toward Tura [2, 4]. This may indicate a possible rift in their relations.

Utemish-hadji also writes about Waqqas being killed by Mansur's sons—Timur bek and Ten Sufi bek—and about the hostility between Mansur's sons and Waqqas [2]. This suggests the presence of an overt or covert enmity between Mansur and his supporters (including Ghazi bek and others) on one side and Waqqas and Abbas on the other. From this, it can be inferred that Waqqas and Abbas sought to take leadership of the Manghit el.

I also hypothesize that Abulhair, a friend of Waqqas, supported Turdy-Khoja Bek and his rebels. His likely goal was to eliminate Ghazi bek, replace him with Waqqas and Abbas, and thereby secure their support to strengthen his own power. However, Abulhair's actions apparently provoked resistance from Jumaduk Khan, who likely viewed the rise of Abulhair and Waqqas as a threat to his own authority.

This could explain Jumaduk Khan's war against the rebels, as reported in «Tarikh-i Abu-l-Khair-khani» and «Tarikh-i Kipchaki».

However, these sources describe Abulkhair's role differently. In «Tarikh-i Kipchaki» [7], he is depicted as being on the side of the rebels, while in «Tarikh-i Abu-l-Khair-khani» [8], he is portrayed as an ally of Jumaduk Khan.

I assume that Abulkhair supported the rebels. This opinion is based on the following arguments:

First argument: Jumaduk Khan seized power in Dawlat-Sheikh's ulus. In my opinion, this could not have been acceptable to Abulkhair, as he regarded himself as the legitimate heir of his father, Dawlat-Sheikh. Losing control over the ulus posed a threat to his political ambitions, compelling Abulkhair to seek ways to weaken Jumaduk's influence.

Second argument: The removal of Ghazi bek and the establishment of Waqqas and Abbas as leaders of the Manghit el would have strengthened the position of their ally, Abulkhair. According to Qadirgali Jalairi, after Ghazi's death, control of the ulus passed first to Afas (Abbas) and then to Waqqas [3]. Thus, an alliance with Waqqas and Abbas granted Abulkhair significant influence in the region.

Third argument: Utemish-hadji notes that after Ghazi's assassination, the rebels were invited by Khan Abulkhair and became his nukers [2]. This indicates that Abulkhair provided them refuge and incorporated them into his ranks, thereby bolstering his military and political potential.

Fourth argument: According to Qirimi and Utemish-hadji, the leader of the rebels was Turdy-Khoja [2, 4]. After Ghazi's death, Turdy-Khoja was located in the area of Jaytar-Jalkin (Jitar), as noted in «Tarikh-i Abu-l-Khair-khani» [8]. «Tarikh-i Kipchaki» also mentions that after Ghazi's death, the rebels were in the same area of Jitar. According to «Tarikh-i Kipchaki», this location was the birthplace of Abulkhair, suggesting that the rebels may have joined his people [7].

Fifth argument: According to «Tarikh-i Abu-l-Khair-khani», Turdy-Khoja is not mentioned as having fled to Jumaduk Khan; instead, it is written that he remained in the area of Jaytar-Jalkin. Subsequently, the rebels, who were with Jumaduk Khan after Ghazi's assassination but became disillusioned with

him, fled to Jaytar-Jalkin [8]. If Turdy-Khoja was the leader of the rebels, the question arises as to why, after Ghazi's death, they went to Jumaduk Khan without their leader.

In my opinion, the rebels did not go to Jumaduk Khan after Ghazi's assassination but instead headed to Jaytar-Jalkin (Jitar), where they were invited by Abulkhair. We believe that those who fled from Jumaduk Khan, as noted in «Tarikh-i Abu-l-Khair-khani» [8], were not the rebels but rather represented Abulkhair and his supporters. This is supported by information from «Tarikh-i Kipchaki», which states that after Jumaduk Khan learned of Abulkhair's alliance with the rebels, Abulkhair, along with part of his army, fled to the Jitar (Jaytar-Jalkin) region [7].

Thus, considering all the arguments presented, I conclude that Abulkhair was an ally of the rebels. In my view, the primary cause of the conflict between Jumaduk Khan and the rebels was Jumaduk Khan's desire to prevent the strengthening of Abulkhair and Waqqas's positions to secure his own power.

Ultimately, a battle took place in the Jaytar-Jalkin region between Jumaduk Khan and Abulkhair, who had allied with the rebels. With Jumaduk Khan's death, Abulkhair gained the opportunity to reclaim his father's ulus and ascend the throne. This event marked an important stage in Abulkhair's consolidation of power and his strengthening of influence in the eastern Ulus of Jochi, significantly impacting the region's subsequent political situation.

As discussed above, Abulkhair, having fled from Jumaduk Khan and joined the rebels who killed Ghazi Bek, achieved victory over Jumaduk Khan in the battle of Jaytar-Jalkin (Jitar). Based on the death of Khan Barak in late 831 AH (summer-autumn 1428), it can be assumed that the battle between Abulkhair and Jumaduk Khan took place in 1429.

According to «Tarikh-i Abu-l-Khair-khani», after Jumaduk Khan's death, Abulkhair spent the winter at the command of Alasha Bahadur, the kalantar of a large aimag [8]. In my view, this occurred during the winter of 833 AH (1429–1430). Thus, it can be assumed that the deaths of Ghazi Bek and Jumaduk Khan took place in 1429. According to Zh.M. Sabitov,

these events occurred in the second half of 1429 [18].

Masud Kuhistani writes: «Alasha Bahadur and other kalantars of that large and notable tribe respected and honored that powerful sultan» [8]. Zh.M. Sabitov suggests that the mentioned Alasha could be identified with Alasha, the ancestor of the Kazakh clan Alasha from the Alshyn tribe [18]. According to genealogical records (shezhire), this Alasha was the son of Sultansiyk, son of Kydyrkozha, son of Asankozha, son of Kydyuar, who, in turn, was the son of Alau [18, 28]. In another genealogical record, his lineage is presented as follows: Alasha – son of Sultansiyk, son of Kydyrkozha, son of Kydyuar, son of Alau [18, 29]. Alau Alshyn is mentioned among the emirs of Khan Janibek, indicating his mature age during the period of 1342–1357 [18].

In 833 AH (based on the above, in 1430), Abulkhair ascended to the throne as ruler, returning, according to «Tarikh-i Kipchaki» [7], to the "main yurt," or, according to «Tarikh-i Abu-I-Khair-khani» [8], to his el or ulus. The question of what exactly was meant by the «main yurt» in «Tarikh-i Kipchaki» [7] remains a subject of scholarly debate. A.V. Parunin, in his work, questions whether the «main yurt» in «Tarikh-i Kipchaki» referred to the prince's command or Jumaduk's ulus [15].

In my opinion, it referred to the ulus of Dawlat-Sheikh. It should also be noted that the period from Abulkhair's departure from Jumaduk Khan to his ascension to the throne can, in my view, be considered a time of his qazaqlyk. We believe that he established himself as ruler in the territories of his father Dawlat-Sheikh's ulus, as well as the ulus of Jumaduk Khan and his father Sufi Oghlan.

Thus, Abulkhair's rise in 1430 marked an important stage in the political history of the region. This event reflects not only Abulkhair's personal ambitions but also the broader trend of

restoring centralized authority amid the deep political crises of that time.

Regarding the exact date of Abulkhair Khan's ascension to the throne, researchers offer the following perspectives:

A.G. Nesterov considered 1428 the most likely date, suggesting that a year later the khan marked the subjugation of Chingi-Tura by issuing coins [19]. However, in one of his later publications, the date was revised to the spring of 1429 [20]. A similar date was proposed by D.M. Iskhakov [24, 30], and Z.Ya. Boyarshinova also places the beginning of Abulkhair's rule in 1429 [31].

M.G.Safargaliev identified 833 AH as the year Abulkhair Khan's ascension [22], a date also supported by B.A. Akhmedov [14]. S.G. Klyashtorny and T.I. Sultanov, like M.G. Safargaliev, indicated 833 AH as the start of Abulkhair's reign but mistakenly listed the Gregorian equivalent as 1428–1429 [21].

In determining the date of Abulkhair's accession to the throne, Zh.M. Sabitov suggests that Abulkhair established himself as ruler in 1430 [18]. D.N. Maslyuzhenko, drawing from Kukhistani's work, dates the event to the spring of the same year [16]. Additionally, a more precise indication of the start of Abulkhair's campaign—«When the sun, illuminating the world, with the help of the generous ruler, moved from the houses of winter to the house of Aries» (March 1430)—was presented by the authors of «Materials on the History of Kazakh Khanates of the 15th–18th Centuries (Extracts from Persian and Turkic Sources)» in their commentary on Masud Kukhistani's work [32]. This study was extensively analyzed by D.N. Maslyuzhenko [15].

I also conclude that Abulkhair ascended to the throne as ruler in the spring of 1430, following the aforementioned chronology of events and the work of Masud Kukhistani

Conclusion

In summary, the Jochi Ulus experienced a deep political crisis and fragmentation during the 1420s–1430s, driven by intense struggles for power among various factions. These conflicts

were exacerbated by the absence of a unified central authority and the unwillingness of any faction to support the khans proposed by their rivals. The political landscape of the Jochi Ulus during this period was dominated by several

major factions, each striving to strengthen its influence by promoting its own claimants to the khanate, significantly complicating efforts to restore stability in the region.

By the end of the decade, several powerful factions emerged among the rivals in the Jochi Ulus. One faction included Mansur, Ghazi, and Nauryz, who elevated Ghiyas ad-Din to the throne, later supported Kuchuk Muhammad, and subsequently invited Barak Khan to take the Sarai throne. The second influential group, in my view, formed after Barak Khan's death, consisted of Waqqas and Abbas, the sons of Nuraddin, who supported Abulkhair.

The split among Edige's descendants, in my opinion, began during the time of Nuraddin and Qayqubad, who moved toward Tura after their father's death, while their brothers Mansur, Nauryz, and Ghazi headed toward the Muscovite vilayat. This division, I believe, led to the formation of new competing factions, each vying for power in the Jochi Ulus. During the 1420s–1430s, the western Tuka-Timurids of the Jochi Ulus also posed significant competition in the struggle for the Sarai throne and spheres of influence. Their battles for power further destabilized the Jochi Ulus, complicating the consolidation of authority and intensifying inter-factional conflicts.

Amid these constant clashes, no single group was able to establish long-term dominance, contributing to the further weakening of the Jochi Ulus as a unified political entity.

One of the key figures in the political history of the Jochi Ulus during the 1420s–1430s was Barak Khan, the son of Kuyurchuk and grandson of Urus Khan. He achieved victories over the Shibanid Hadji-Muhammad, competed for power with other Tuka-Timurids, captured vast territories of the Jochi Ulus, and took the Sarai throne both independently and by invitation from Mansur, the son of Edige.

Barak Khan's authority was strengthened by the support of influential figures such as the Timurid Ulugh Beg, Mansur (son of Edige), and several Shibanids, including the dependent Jumaduk. However, his efforts to maintain power faced resistance from other khans and were further complicated by the instability of

his alliances, particularly with Ulugh Beg and Mansur.

His alliance with Ulugh Beg, which initially bolstered his position, eventually turned into a confrontation that became a one of the key factors undermining his political stability. Similarly, his relationship with Mansur, son of Edige, was marked by contradictions. While he initially gained Mansur's support, their relationship ended tragically, with Barak killing his former ally. Despite his ambitions and temporary successes, Barak was unable to achieve long-term consolidation of power.

The state of political instability caused by internecine conflicts and the absence of centralized authority in the Jochi Ulus during the 1420s–1430s created favorable conditions for new contenders for the khan's throne to emerge. The rise of Abulkhair in 1430 marked a significant milestone in the region's political history. This event not only reflected Abulkhair's personal ambitions but also signified a broader trend toward the restoration of centralized authority amidst the deep political crises of the time.

Dawlat-Sheikh, Abulkhair's father, played a crucial role in strengthening his family's position in the Shibanid ulus. His authority, influence, and ability to unite diverse groups created favorable conditions for Abulkhair's eventual rise.

Following Hadji-Muhammad's defeat by Barak in 1425 and the subsequent loss of his power, fragmentation in the Shibanid ulus only deepened. Consequently, several figures, including Hadji-Muhammad, Mahmud Khodja, Jumaduk, and later Hadji-Muhammad's son Mahmud (Mahmudek), competed for power. After the death of Dawlat-Sheikh, Abulkhair faced a challenging political situation as his ulus was usurped by Jumaduk. However, with the support of Waqqas, Abbas, other elite representatives, and factions opposing Ghazi bek, along with his own strategic actions, Abulkhair managed to strengthen his position. His victory over Jumaduk Khan allowed Abulkhair to reclaim control over his father's ulus and seize territories previously under Jumaduk Khan's authority.

Abulkhair's ascension to the throne in 1430 marked the beginning of a new era of governance and the process of consolidating power in the region. This paper also clarified the chronology of events preceding Abulkhair's ascension to the Khan's throne, defined the

boundaries of the ulus, and analyzed the role of key figures who significantly influenced the political processes in the region.

References

- [1] Bahr al-asrar fi manakib al-akhyar // Ibragimov S.K., Mingulov N.N., Pishchulina K.A., Yudin V.P. Materials on the history of the Kazakh khanates of the XV–XVIII centuries. Alma Ata: Nauka, 1969. pp. 320-369.
- [2] Utemish-hadji. Kara tavarikh. Kazan: Sh. Marjani Institute of History of the Academy of Sciences of the Republic of Tatarstan, 2017. 312 p.
- [3] Kadir Ali bek. Jami at-Tawarikh. Kazan: Sh. Marjani Institute of History of the Academy of Sciences of the Republic of Tatarstan, 2022. 544 p.
- [4] Abdulgaffar Qirimi. Umdet al-akhbar. Book 2: Translation. Kazan: Sh. Marjani Institute of History of the Academy of Sciences of the Republic of Tatarstan, 2018. 200 p.
- [5] Abulghazi. The Genealogical tree of the Turkics. Kazan: Printing and lithography of the Imperial University, 1905. 224 p.
- [6] From "The Place of the rising of two lucky stars and the confluence of two seas" by Abd ar-Razzaq Samarqandi // History of Kazakhstan in Persian sources. Volume IV. Almaty: Dyke Press, 2006. pp. 361-385.
- [7] Ta'rikh-i Kipchaki // Ibragimov S.K., Mingulov N.N., Pishchulina K.A., Yudin V.P. Materials on the history of the Kazakh khanates of the XV–XVIII centuries. Alma Ata: "Nauka", 1969. pp. 386-398.
- [8] Ta'rikh-i Abu'l-Khair-khani // Ibragimov S.K., Mingulov N.N., Pishchulina K.A., Yudin V.P. Materials on the history of the Kazakh khanates of the XV–XVIII centuries. Alma Ata: "Nauka", 1969. pp. 135-172.
- [9] Fasih Ahmad ibn Jalal al-Din Muhammad al-Khawafi. Fasikhov's Chronicle. Tashkent: Fan, 1980. 230 p.
- [10] Tiesenhausen V.G. Collection of materials related to the history of the Golden Horde. T. I. St. Petersburg, 1884. 566 p.
- [11] Reva R.Yu. Muhammad Barak and his time. Review of numismatic and written sources // Numismatics of the Golden Horde, No. 5. Kazan: Sh. Marjani Institute of History, 2015. pp. 80-104.
- [12] Reva R.Yu., Tishin V.V. "Kara tavarikh" as a source about the first rulers of the vilayet of Tura (in comparison with numismatic data) // History, economy and culture of the medieval Turkic-Tatar states of Western Siberia: proceedings of the IV All-Russian (national) Scientific Conference. Kurgan: Kurgan State University Press, 2020. pp. 40-51.
- [13] Savosta R.Yu., Reva R.Yu., Leonov B.I. The last coins of the Barn // Golden Horde heritage. Issue 4. Kazan: Sh.Marjani Institute of History of the Academy of Sciences of the Republic of Tatarstan, 2021. pp. 250-261.
- [14] Akhmedov B.A. The state of nomadic Uzbeks. Moscow: Main Editorial Office of Oriental Literature, "Nauka" Publishing House, 1965. 194 p.
- [15] Parunin A.V. The political history of the Tyumen Khanate in 1430-1508: a monograph. Chelyabinsk: Fund for the Promotion of Cultural Heritage Preservation "South Ural Public Foundation", 2023. 247 p.
- [16] Maslyuzhenko D.N. The political history of the formation of the Khanate of Abu-l-Khair in the south of Western Siberia // Medieval Turkic-Tatar states. Collection of articles. Issue 4. Kazan.

- Sh. Marjani Institute of History of the Academy of Sciences of the Republic of Tatarstan, 2012. pp.76-88.
- [17] Sabitov Zh.M. Mangytsky yurt: from Mansur to Vakkas // Scientific Tatarstan. 2013. No. 2. pp. 53-62.
- [18] Sabitov Zh.M. Political activity of Abulkhair Khan in Eastern Desht-i Kipchak in the 20-60s of the XV century // Siberian collection. Issue 3. Kurgan: Publishing House of Kurgan State University, 2015. pp. 135-145.
- [19] Nesterov A. G. Sheibanid and Taybugid states in Western Siberia in the XIV-XVII centuries: archeology and history. The abstract. diss.....Candidate of Historical Sciences, Moscow, 1988, 20 p.
- [20] Nesterov A.G. The Shibanid (Sheibanid) Uzbek Khanate - the state of the nomadic Uzbeks // History of the Tatars since ancient times in seven volumes. Volume IV, The Tatar states of the XV-XVIII centuries. Kazan: Sh. Marjani Institute of History of the Academy of Sciences of the Republic of Tatarstan, 2014. p.118
- [21] Klyashtorny S.G., Sultanov T.I. Kazakhstan. The chronicle of three millennia. – Alma Ata. "Rauan", 1992. pp.217-223.
- [22] Safargaliev M.G. The Collapse of the Golden Horde. Saransk: Mordovian Book Publishing House, 1960. 279 p.
- [23] Umbetov N.A. On the issue of the chronology of the khans' rule in the east of the Ulus of Jochi in the 1420s. 2024. Vol. 27. No. 3. pp. 734-754.
- [24] Iskhakov D.M. Introduction to the history of the Siberian Khanate. The essays. Kazan: Sh. Marjani Institute of History of the Academy of Sciences of the Republic of Tatarstan, 2006a. 196 p.
- [25] Tiesenhausen V.G. Collection of materials related to the history of the Golden Horde. Vol. II. Moscow: USSR Academy of Sciences, 1941. 308 p.
- [26] Sultanov T.I. Letter from the Golden Horde Khan Ulug-Muhammad to the Turkish Sultan Murad II // Turkological collection, 1973. Moscow: Main Editorial Office of Oriental Literature, "Nauka" Publishing House, 1975. pp. 53-62.
- [27] Materials on the history of the Kyrgyz and Kirghizia. Issue I. Moscow: Main Editorial Office of Oriental Literature, "Nauka" Publishing House, 1973. 281 p.
- [28] Usenbayev T. Chronicle Of Alshin. Kyzylorda: Tumar, 2003. 464 p.
- [29] Sadibekov Z. Kazakh Chronicle. Tashkent, 1994.144 p.
- [30] Iskhakov D.M. Between Bulgar and Kazan: ethnopolitical processes in the Bulgar / Kazan vilayat in the 60-70s of the XIV – 40s of the XV centuries. Kazan: Publishing House "Feng" of the Academy of Sciences of the Republic of Tatarstan, 2013. pp.35
- [31] Boyarshinova Z.Ya. The population of Western Siberia before the beginning of Russian colonization (Types of economic activity and social structure of the local population). Tomsk: Publishing House of Tomsk University, 1960. 152 p.
- [32] Ibragimov S.K., Mingulov N.N., Pishchulina K.A., Yudin V.P. Materials on the history of the Kazakh khanates of the XV–XVIII centuries. Alma Ata: "Nauka" Publ., 1969. 648 p.

СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В ПЕРИОД ВОСХОЖДЕНИЯ К ВЛАСТИ АБУЛХАИР ХАНА ИЗ ДИНАСТИИ ШИБАНИДОВ

Nursultan Umbetov^a

^a Высшая школа искусств и гуманитарных наук, Международного университет Астана, 010000, Астана, Казахстан, <https://orcid.org/0009-0004-8509-5869>, E-mail: nursultan.una@gmail.com

---

Аннотация. В данном исследовании изучаются социально-политические процессы в Улусе Джучи в начале XV века, в период восхождения к власти Абулхаир хана из династии Шибанидов. На фоне распада Золотой Орды и ожесточённой борьбы за власть восхождение Абулхаира в 1430 году стало важным моментом в политической истории региона. На основе критического рассмотрения источников, сравнительного анализа и нумизматических данных исследование восстанавливает хронологию событий и оценивает роль ключевых исторических лиц данного периода. Особое внимание уделяется сложному взаимодействию политических групп, включая Шибанидские и Тука-Тимуридские линии, а также потомков Едиге. Полученные результаты предоставляют ценные сведения о механизмах консолидации власти в условиях политической нестабильности в Улусе Джучи, а также способствует более глубокому пониманию исторических процессов.

Ключевые слова: Улус Джучи, Золотая Орда, Шибаниды, Тука-Тимуриды, Абулхаир хан, Барак хан

ШИБАН ӘУЛЕТІНЕН ШЫҚҚАН ӘБІЛҚАЙЫР ХАННЫҢ БИЛІККЕ КЕЛУ КЕЗЕҢІНДЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК-САЯСИ ҮДЕРІСТЕР

Nursultan Umbetov^a

^a Өнер және гуманитарлық ғылымдар жоғары мектебі, 010000, Астана халықаралық университеті, Астана, Қазақстан, <https://orcid.org/0009-0004-8509-5869>, E-mail: nursultan.una@gmail.com

Аңдатпа. Бұл зерттеуде XV ғасырдың басында Шибан әулетінен шыққан Әбілқайыр ханның билікке келу кезеңіндегі Жошы ұлысындағы әлеуметтік-саяси үдерістер зерттеледі. Алтын Орданың ыдырауы және тақ үшін қызу күрестер аясында 1430 жылы Әбілқайырдың билікке келуі аймақтың саяси тарихындағы маңызды кезеңі болып табылады. Дереккөздерді сыни талдау, салыстырмалы зерттеу және нумизматикалық деректерді қолдану арқылы оқиғалардың хронологиясы қалпына келтірілді, сол кезеңдегі маңызды тарихи тұлғалардың рөлі бағаланды. Ерекше назар Шибанид және Тоқа-Темір әулеттерінің өкілдері мен Едіге ұрпақтары арасындағы саяси топтардың күрделі өзара әрекеттестігіне аударылады. Алынған нәтижелер Жошы ұлысындағы саяси тұрақсыздық жағдайында билікке келу механизмдері туралы құнды мәліметтер береді және тарихи үдерістерді тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: Жошы Ұлысы, Алтын Орда, Шибанидтер, Тоқа-Темірлер, Әбілқайыр хан, Барак хан

11.25:19

IMPLEMENTATION OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS IN THE ONE BELT ONE ROAD INITIATIVE

Beisenov Adilet ^a, Kopisheva Aigerim^b

^a Higher school of art and humanities, acting associate professor, Astana International University, 010000, Astana, Kazakhstan,

^b Higher school of art and humanities, 4th grade student 6B03101 «International relations», Astana International University, 010000, Astana, Kazakhstan

Abstract. This article delves into the multifaceted dimensions of the One Belt, One Road initiative, exploring its journey over a decade. Focusing on the pivotal roles of youth engagement, environmental stewardship, and water security, the article examines how these factors contribute to the initiative's sustainability and success.

Through innovations led by the younger generation, ecological strategies, and proactive water resource management, the OBOR initiative emerges as a transformative force shaping economic cooperation across Asia, Europe, and Africa.

The paper describes the environmental problems of countries participating in the initiative and the measures taken to reduce them.

The article used research on the development of the initiative during its entire existence for a period of 10 years.

Keywords: One Belt, One Road, OBOR initiative, youth engagement, environmental responsibility, water security, sustainability, innovation, economic cooperation, ecological stewardship.

Introduction

The One Belt, One Road (OBOR) initiative, also known as the Belt and Road Initiative (BRI), represents a groundbreaking strategy envisioned by the Chinese government. Launched in 2013 by President Xi Jinping, this initiative seeks to foster economic cooperation across Asia, Europe, and Africa. It comprises two vital components: the Silk Road Economic Belt and the 21st Century Maritime Silk Road[3].

Materials and research methods

YOUTH'S ROLE IN OBOR

As of August 2023, 215 documents on cooperation with 155 countries and 32 international organizations have been signed. In the development of this initiative, one of the main contributions was made by young scientists, researchers and specialists, and Monjo assure that the contribution of young people in this initiative plays an important role

[3]. Youth are often at the forefront of technological advancements and innovation. In the context of the BRI, they can contribute by developing and applying new technologies in infrastructure projects, logistics, and digital connectivity. Their fresh perspective and familiarity with emerging technologies can drive efficiency and sustainable solutions. Young entrepreneurs can play a vital role in the BRI by starting businesses that capitalize on the increased connectivity and trade opportunities it provides. They can create new trade corridors, develop cross-border e-commerce platforms, and establish innovative ventures that cater to the needs of the diverse markets along the BRI route. The BRI promotes cultural exchange and people-to-people connectivity alongside its infrastructure projects. Youth can serve as cultural ambassadors, promoting understanding and collaboration between different countries and cultures. Through educational exchanges, travel, and digital communication, young people can build lasting relationships that contribute to

peaceful international relations. The BRI requires a skilled workforce to design, construct, and manage its infrastructure projects. Youth can benefit from training programs and educational initiatives related to the BRI, which can equip them with valuable skills for careers in various sectors, including construction, engineering, logistics, and international business. Many BRI projects involve significant environmental considerations. Young people can advocate for environmentally friendly practices, renewable energy solutions, and sustainable development within the framework of the initiative. Their concern for the planet's future can influence decision-makers to prioritize ecological responsibility. Youth engagement in the BRI can foster diplomatic ties and enhance international relations. By Participating in youth forums, conferences, and dialogues related to the initiative, young people can contribute to policy discussions and advocate for equitable development, human rights, and social responsibility. Youth can advocate for projects that prioritize inclusive development, addressing social and economic disparities within and among countries along the BRI route [2].

Findings and discussion

IMPACTS OF CLIMATE CHANGE ON WATER RESOURCES IN BRI

The world's water resources per capita have declined significantly due to population growth and economic activity. Climate change may exacerbate water scarcity by reducing precipitation in many regions. Global warming may increase water demand by increasing evaporation and transpiration by plants. The focus is on the impact of climate change on water resources in the main countries along the Belt and Road. The necessity of understanding and solving problems related to climate change is emphasized in order to ensure water security in the region. Studies have shown that climate change can affect water availability and increase water stress worldwide. However, the specific impacts on water resources in B&R countries have not been thoroughly studied. The researchers developed a global runoff dataset by combining the results of ten global climate

models (GCMS) and scaling down the data to a higher resolution. They used the CMIP5 dataset, which provides consistent output data for current and future climate conditions based on different emission scenarios. To study the impact of climate change on water resources in the B&R countries, three representative concentration pathways (RCP) were selected. The study showed that climate change is projected to lead to an increase in water supply by 4.85-8.16% and water demand by 1.45-2.36% in B&R countries by the 2050s. In general, climate change is expected to have a limited impact on water scarcity in the B&R countries as a whole. However, some countries, especially in Central and Western Asia, may experience acute water shortages. The impact of climate change on water scarcity was similar in different emission scenarios, with a slightly larger number of countries experiencing higher water scarcity in accordance with the high-emission scenario (RCP 8.5) [4][5].

WATER CHALLENGES IN OBOR

Water issues play a significant role in the context of the One Belt, One Road Initiative, particularly in relation to water resources, environmental sustainability, and geopolitical considerations.

Many countries along the OBOR route face water scarcity issues due to factors such as rapid population growth, urbanization, and climate change. Water scarcity can impact agriculture, industry, and overall development. The BRI projects often involve the construction of dams, irrigation systems, and other water infrastructure to address these challenges. Several of the countries involved in the OBOR Initiative share transboundary rivers and water bodies. Development projects like dams and diversions can have significant impacts on downstream countries, potentially leading to conflicts over water rights and usage. The construction of large-scale infrastructure projects, such as dams and transportation networks, can have negative environmental impacts. These include disruption of aquatic ecosystems, loss of biodiversity, and alteration of natural flow regimes of rivers. Proper environmental impact assessments and

mitigation measures are crucial to ensure sustainable development. As economic development accelerates along the OBOR route, there is a risk of increased pollution of water bodies due to industrial activities, mining, and urbanization. Proper waste management and pollution control are essential to prevent degradation of water quality. The "One Road" component of the initiative involves developing maritime routes and port infrastructure. Ensuring the security of maritime trade routes is vital, given the importance of these routes for global trade. Piracy, territorial disputes, and geopolitical tensions can impact maritime security and stability. Many OBOR countries are investing in hydropower projects to meet their growing energy demands. While hydropower is a renewable energy source, it can also have significant ecological and social impacts, particularly when large dams are constructed. Balancing energy needs with environmental and social considerations is a challenge. The BRI's scale and scope have led to concerns about its geopolitical implications. Critics argue that the initiative could lead to debt dependency for some countries, giving China increased influence in their internal affairs. This, in turn, could affect how water resources are managed and shared. The water-related challenges and opportunities presented by the OBOR Initiative call for increased international cooperation. Countries need to collaborate on sustainable water resource management, environmental protection, and conflict resolution to ensure the long-term success of the initiative[1][6].

WATER SECURITY ASSESSMENT OF CHINA'S ONE BELT AND ONE ROAD REGION

The sustainable development of socioeconomic and environmental systems are highly dependent on water capital and water utilization efficiency. Nowadays, a significant portion of the world is facing water security issues due to a combination of various factors. As a result, socioeconomic and environmental systems are threatened. China is also currently experiencing problems. Water security assessment helps to identify key determining

factors for optimal water utilization, so the authors present the Driving Forces-Pressures-Carrying Capacity-State-Impacts Responses (DPSCIR) water security assessment framework. Unlike previous methods, the proposed framework incorporates the carrying capacity of the environment, and as a result, yields assessment results that are more realistic.

As a case study, the proposed framework coupled with the entropy method is applied to assess the water security status of the One Belt and One Road (B) region in China. In addition, the water security levels of the provinces and municipalities in this region are simulated for the time period from 2017 to 2022 using the Grey Prediction Model. The results show that Responses, State, Pressures, and Carrying Capacity Subsystems greatly influence water security of the region. According to the assessment, water security of the area improved from 2011 to 2016. The results portray the following trend among the three subregions of the study area: the water security of the 21st Maritime Silk Road (One Road) area is better off than those of the Silk Road Economic Belt (One Belt) and the Strategy Support and Pivotal Gateway (SSPG) of B areas. Generally, from the evaluation results it can be concluded that only focusing on the subsystem of Responses cannot entirely address the water security problems within the B area. Therefore, to ensure sustainable water security in the region and in the country, the government needs to design water resource management mechanisms that take all the subsystems into account[1][6].

Conclusion

In conclusion, the engagement of youth, ecological responsibility, and water security collectively shape the success of the One Belt, One Road initiative. By harnessing their enthusiasm and innovation, addressing environmental concerns, and ensuring water sustainability, the OBOR initiative can achieve lasting impact and shared prosperity across participating nations. Water issues are intricately linked with the One Belt, One Road Initiative due to the extensive infrastructure projects and development activities taking place along the route. Addressing these challenges

requires a multidimensional approach that balances economic growth with environmental sustainability, social equity, and international cooperation.

References

- [1] Zhang Z. Water Security Assessment of China's One Belt and One Road Region [Электронный ресурс] / Z. Zhang // ResearchGate. — 2019. — No 607. — С. 1–23. — Режим доступа: https://www.researchgate.net/publication/331974808_Water_Security_Assessment_of_China's_One_Belt_and_One_Road_Region
- [2] Деловой Р. Молодёжный взгляд на проект «Один пояс, один путь»: перспективы Казахстана и Китая [Электронный ресурс] / Р. Деловой // myseldon news. — 2023. — No 4. — С. 1–3. — Режим доступа: <https://news.myseldon.com/ru/news/index/281867074>
- [3] Chinese Government. Belt and Road Portal [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://eng.yidaiyilu.gov.cn/>
- [4] Акматалиева А.М. Инициатива «Один пояс-один путь» в Центральной Азии [Электронный ресурс] / А.М. Акматалиева // Cyberleninka. — 2018. — No 10009. — С. 1–8. — Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/initsiativa-odin-poyas-odin-put-v-tsentralnoy-azii>
- [5] Panpan D. Impacts of climate change on water resources in the major countries along the Belt and Road [Электронный ресурс] / D. Panpan // ResearchGate. — 2021. — No 12201. — С. 1–21. — Режим доступа: <https://peerj.com/articles/12201.pdf>
- [6] Martens P. The political economy of water insecurity in Central Asia given the Belt and Road initiative [Электронный ресурс] / P. Martens // Central Asian Journal of Water Research. — 2018. — No 4. — С. 1–16. — Режим доступа: <https://drive.google.com/file/d/1hQTVAO1CvQaTra4UhpA8ZAHxKtC-plDr/view>

"БІР БЕЛДЕУ-БІР ЖОЛ" БАСТАМАСЫ ШЕҢБЕРІНДЕ ТҰРАҚТЫ ДАМУ МАҚСАТТАРЫН ІСКЕ АСЫРУ

Бейсенов Әділет ^a, Копишева Айгерім ^b

^a Өнер және гуманитарлық ғылымдар жоғары мектебі, оқытушы, Астана халықаралық университеті, 010000, Астана, Қазақстан

^b Өнер және гуманитарлық ғылымдар жоғары мектебі, 6B03101 «Халықаралық қатынастар» мамандығының 4 курс студенті, Астана халықаралық университеті, kopishevaigerim03@mail.ru, 010000, Астана, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада "Бір белдеу, бір жол" бастамасының көп қырлы аспектілері және оның он жылдық тарихы қарастырылады. Қоршаған ортаны қорғау мен су қауіпсіздігін қадағалауда жас ұрпақтың рөліне назарға алынды, мақалада осы факторлардың бастаманың тұрақтылығы мен сәттілігіне қалай ықпал ететіні қарастырылады. Жас ұрпақ басқарған инновациялар, экологиялық стратегиялар және суды белсенді басқару арқылы ББББ бастамасы Азия, Еуропа және Африкадағы экономикалық ынтымақтастықты қалыптастыруы күшейеді.

ББББ аумағындағы экологиялық проблемалар мен оларды азайту үшін қандай шаралар қабылданғаны сипатталды.

Мақалада 10 жыл ішіндегі бастаманың дамуы бойынша зерттеулер қолданылған.

Түйін сөздер: «Бір белдеу, Бір жол», бастамасы, жас ұрпақ, экологиялық мәселелер, су қауіпсіздігі, тұрақты даму мақсаттары, инновация, экологиялық ынтымақтастық, қоршаған ортаны қорғау.

РЕАЛИЗАЦИЯ ЦЕЛЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В РАМКАХ ИНИЦИАТИВЫ "ОДИН ПОЯС, ОДИН ПУТЬ"

Бейсенов Адилет ^а, Копишева Айгерим^б

^а Высшая школа искусств и гуманитарных наук, преподаватель, Международного университет Астана, 010000, Астана, Казахстан

^б Высшая школа искусств и гуманитарных наук, преподаватель, студентка 4 курса ОП 6В03101 «Международные отношения», Международного университет Астана, kopishevaaigerim03@mail.ru, 010000, Астана, Казахстан

Аннотация. В этой статье рассматриваются многогранные аспекты инициативы "Один пояс, один путь", описывается ее десятилетний путь. Уделяя особое внимание ключевой роли вовлечения молодежи, охраны окружающей среды и водной безопасности, в статье рассматривается, как эти факторы способствуют устойчивости и успеху инициативы. Благодаря инновациям под руководством молодого поколения, экологическим стратегиям и активному управлению водными ресурсами инициатива ОПОП становится преобразующей силой, формирующей экономическое сотрудничество в Азии, Европе и Африке.

Будут описаны экологические проблемы на территории стран, участвующих в инициативе, и какие меры были приняты для их уменьшения.

В статье использованы исследования по развитию инициативы за все время ее существования в течение 10 лет.

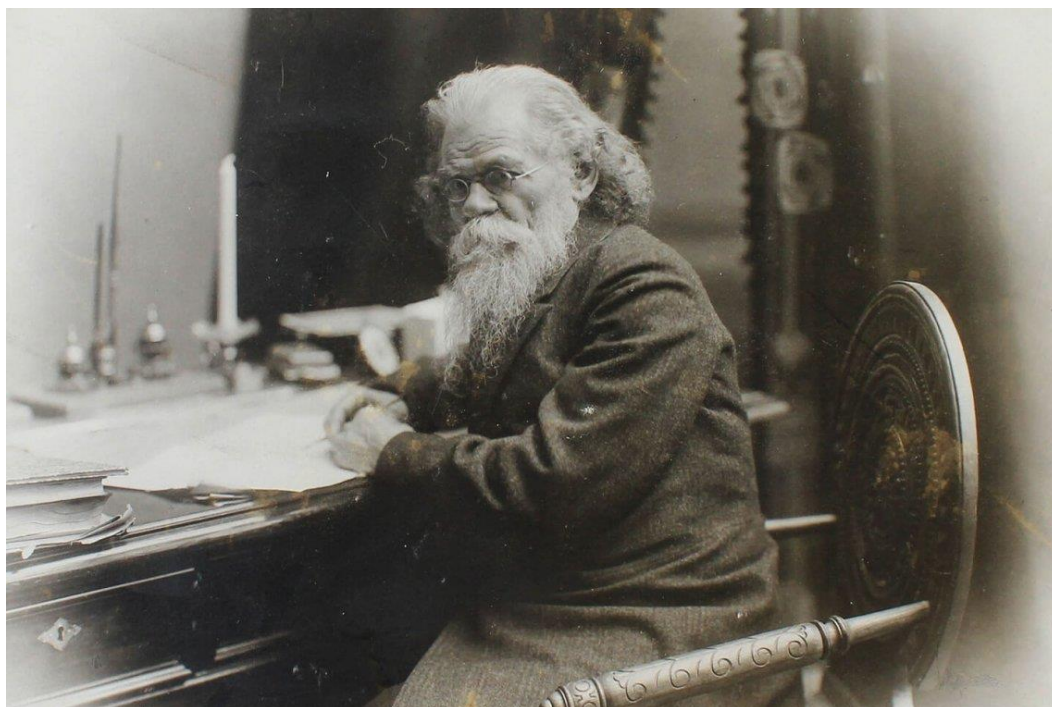
Ключевые слова: Инициатива "Один пояс , один путь", молодежь, экологическая ответственность, водная безопасность, устойчивое развитие, инновации, экономическое сотрудничество, бережное отношение к окружающей среде.

АҒАРТУШЫ-ДЕМОКРАТ Г.Н. ПОТАНИН ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫ**Рахимов Ернұр Кендібайұлы^а**

^а Өнер және гуманитарлық ғылымдар жоғары мектебі, Астана халықаралық университеті, доцент, PhD, yernur_rakhimov@mail.ru, 010000, Астана, Қазақстан

Андатпа. Григорий Николаевич Потанин – көрнекті шығыстанушы, фольклортанушы, этнограф, тарихшы, географ, саяхатшы және ағартушы-демократ. Ол Қазақстанды, Сібірді және Орталық Азияны ғылыми зерттеуге зор үлес қосқан. Мақалада Г.Н. Потаниннің қазақ халқымен байланысы жайлы баяндалады. Оның XIX ғасырдың екінші жартысы – XX ғасырдың басындағы қазақтардың ұлттық болмысының қалыптасуындағы ықпалы ашылып зерттелінді. Бұл үшін оның қазақ халқы туралы өмірінің әр кезеңдерінде айтқан пікірлерін талдау жасалынған. Г.Н. Потанин қазақ халқына зор құрметпен қарағаны, себебі өзі Қазақ даласында казак отбасында дүниеге келген, жастайынан қазақтың әйгілі ғалымы Шоқанмен дос болған, ал қартайған шағында Алаш қайраткерлерімен тығыз байланыста болғанынан. Қорытынды да Г.Н.Потанин гуманист ойшыл ретінде қазақтардың «оянуына» үлес қосқаны және қазақ халқының өзіндік санасының қалыптасуына елеулі ықпал жасағаны айтылады.

Кілт сөздер: Г.Н. Потанин, Қазақстан тарихы, қазақтар, қоғамдық ой, қазақ зиялылары, ұлттық болмыс.

Сурет 1. Г.Н. Потанин. Фото. Томск қаласы, шамамен 1915 ж. [Электрондық ресурс]. Дерек көзі: URL: <https://lib.tsu.ru/ru/gn-potantin-portrety-i-pozdravitelnye-adresa>

Кіріспе

Григорий Николаевич Потаниннің таланты көп қырлы болды. Оның өмірі мен

шығармашылығының парақтарын кезең-кезеңімен жаңғырта отырып, біз алдымызда ірі ғалым-саяхатшыны, өз дәуірінің өзекті

мәселелеріне жауап берген дарынды жазушы-публицистін, Сібір және Орталық Азия байырғы халықтарының қорғаушысы және досын көреміз. Ол көптеген ғылыми зерттеу экспедициялар мен оқу курстары мен үйірмелерінің ұйымдастырушысы да болған.

Мұның бәрінің астарында Г.Н. Потаниннің нағыз үлкен адамгершілігі жатыр. Балалық шақтың қиын кезіне, казактық бұрғысына, ауыр еңбекке және қуғынға қарамастан Г.Н. Потанин Ресейдегі ең адамгершілікті тұлғалардың бірі болып қала берді. Ол Сібір мен Қазақстанның заңсыз отаршыл жағдайына және оның байырғы тұрғындарының қорлауына қарсы күресті. Бұл тек осы жердің патриоты болғаны үшін ғана емес, өзінің іс-әрекетінің негізгі қозғаушы күші ретінде әділдік пен адамгершіліктің іргелі категорияларын таңдағандықтан болды. Осы орайда Г.Н. Потанин – бүкіл әлемнің азаматы, адами қасиеттердің өз заманындағы эталоны деуге болады.

Замандастары үшін Г.Н. Потанин жалған дүниеден тыс адам сияқты көрінді. Оның жанқиярлығы мен адалдығы көпшілікті таң қалдырды. Сондықтан болар қазақ зиялылары ХХ ғасыр басында, атап айтқанда Әлихан Бөкейханов Г.Н. Потанинге «әулие» деген лақап ат қойған. Біздің ойымызша, бұл бағалауда керемет немесе асыра сілтейтін ештеңе жоқ. Өмірбаянның көптеген сәттерінен біз бұл құбылыстың ерекше табиғатына үнемі көз жеткіземіз. Адалдық пен принципшілдік Г.Н. Потаниннің мінезінен ХХ ғасырдың басындағы революциялық жылдарда да анық көрінді.

Материалдар мен әдіс-тәсілдер

Григорий Николаевичтің қазақ халқына деген ерекше сезімі бала кезінен қалыптасқан. Өйткені, ол қазақ топырағында өскен, жастайынан қазақ халқының мәдениетін бойына сіңірген, дала халқының төл мінезін, тілін жетік білген. Баршаға белгілі, ол 1835 жылы қазіргі Павлодар облысы, Аққулы ауданында орналасқан Ямышево селосында дүниеге келген. Сол уақытта бұл казачестволық станица еді.

Қай жерде болса да, ол қазақ даласының істеріне үнемі қызығушылық танытқан, қазақтар арасында көптеген достары болып, олармен хат алмасып тұрған [1, б. 34]. Ғалымның гуманистік ой-өрісі мен қазаққа деген жақсы көзқарасының қалыптасуына көрнекті ғалым Шоқан Уәлихановтың ықпалы зор болды. Сонымен қатар, Г.Н. Потанин ХІХ ғасырдың соңы – ХХ ғасырдың басындағы қазақ ұлттық элитасының жетекшілерімен байланыста болды. Бұлар – Мұса Шорманов, Әлихан Бөкейханов, Әлімхан Ермеков.

Біздің зерттеуімізге негіз болған Г.Н.Потаниннің түрлі жылдары жазған хаттары, мақалалары, еңбектері. Олардың көбі соңғы жылдары баспадан шықты, соның ішінде оның 170-жылдығына орай 3 томдық таңдамалы жинақтары жарық көрген. Ғалым, ағартушы-демократтың жазбаларын зерттей отырып, біз оның Абай Құнанбайұлы, Ахмет Байтұрсынұлы, Міржақып Дулатұлы, Мағжан Жұмабайұлы шығармашылығымен таныс болғанын білдік. Ғалымның жазбаларына қарағанда, ол қазақ халқының ұлттық санасының жаңғыруын құптап, «Алаш» қозғалысының пайда болуын естіп, қуанғаны белгілі болып тұр.

Ескеріп кетуіміз керек, Г.Н. Потанин еңбектерінен үзінділер келтіре келе, төңкеріске дейінгі дәуірде қазақтардың аты бұрмаланып «қырғыздар» жазудың ерекшелігін атап өткен жөн. Сондықтан түпнұсқадағы «қырғыздар», «қырғыз халқы» деген сөздерді тиісінше дұрыс «қазақтар», «қазақ халқы» деген сөздермен ауыстырдық.

Мақаланы жазуға қолданылған әдіс-тәсілдер: тарихи-биографиялық, деректемелік талдау. Нәтижесінде интерпретация (пайымдау) жасалып, қорытынды шығарылды.

Талқылау және нәтижелер

Григорий Потаниннің шығармаларында, оның туған жері – Ертіс өңірі ерекше орын алады. 1877 жылы Ертістің жоғарғы ағысына жасаған сапарында ол былай жазады: «Біз тұратын бұл өлке – адамның нағыз Отаны. Алғашқы [күн] культі осы жерде пайда болды. Мұндағы өзендер алғашқы адамдарға

ананың құрсағындай көрініп, әкелерін тау шыңдарынан көрген. Адам ата мен Хауа ананың жұмағы Ертістің жоғарғы ағысында болғанына енді сенімдімін... » [2, Б. 91].

«Шығыстың алғашқы сәулелері» еңбегінде Г.Н. Потанин Ресей империясының байырғы халқынан шыққан екі адам – бурят Доржи Банзаров пен қазақ Шоқан Уәлихановтың өмірі мен қызметін қызықты етіп салыстырады. Ол былай деп жазады: «Сібірдегі көптеген жергілікті тайпалардың ішінен тек екеуі ғана, буряттар мен қазақтар, орыстың білімді қоғамының қатарына өз өкілдерін берді: бурят ортасынан Доржи Банзаров, қазақ ортасынан Шоқан Уәлиханов шыққан».

Банзаров пен Уәлиханов өз халықтарының ерекше құбылыстары ретінде, Григорий Николаевичтің сөзімен айтқанда, «Бұл адамдар шыққан тайпалардың өмір сүруге жарамсыз мекен етуден басқа тарихи міндеті жоқ деген пікірдің қателігін орыс қоғамына көрсеткен құбылыстар болды. Ауыл шаруашылығы және даланың басқа жоғары нәсілдері үшін тартымсыз және оларда осы шөлдер арқылы жүзеге асырылатын халықаралық қатынастар үшін пайдалы өмір сүру жағдайларын жасайды». [3, Б. 617].

Г.Н. Потанин Сібір мен Қазақстан халықтарының оқу-ағарту ісіне үлкен көңіл бөлді, олардың орыс және дүниежүзілік мәдениетпен, адамзат жетістіктерімен, білім мен біліммен танысуын қызу қолдады. Бұл оның ағартушылығының бір көрінісі еді. Ол империяның отарлардағы саясатты былайша әшкерелейді: «Сібірдің байырғы халықтарына қатысты орыстандыру шараларын тоқтату керек. Осы аймақтарда өз тілінде оқытатын мемлекеттік мектептер құрылуы керек, жергілікті әйелдердің білім алуына ерекше назар аудару керек. Саны көп халықтар – қазақтар мен буряттар үшін балаларын ана тілінде оқытатын гимназиялар құру керек» [4, Б. 287].

Г.Н. Потанин таза ағартушылықтан тыс шығатын, бірақ империяның жергілікті халықтарға қатысты саясатының жалпы тұжырымдамасына әсер ететін түбегейлі шараларды ұсынады: «Мектептерді екі-төрт есеге көбейту, оларды жергілікті тілдегі

оқулықтармен және арнайы дайындалған мұғалімдермен қамтамасыз ету бұратана халықтардың өмірін жақсарту үшін әлі жеткіліксіз. Мемлекеттің бұратаналарға деген көзқарасын түбегейлі өзгерту қажет. Елімізде оқу-ағарту саласының таралуына жергілікті тайпалардың сепаратистік қозғалыстарынан қорқу үлкен кедергі келтіруде. Бұл алаңдаушылықтар үкіметті елеулі қадамдар жасаудан және ұлттық мектептерге қомақты қаражат жұмсаудан ұстап тұр», – деп жазады Григорий Николаевич «Бұратана мектептер мәселесінің жаңа курсы» деген мақаласында [5].

Қазақ халқына арналған тамаша жолдарды Г.Н. Потанинның «Соңғы қазақ ханзадасының киіз үйінде» атты естелік мақаласынан кездестіреміз. Бұл шығармаларды оқып шығудың сәті түскен оқырманның, алғашқы сөйлемдерінен-ақ, жан дүниесінің тереңдігіне үңілуі, ең бастысы, қазақ елінің тамаша болашағына деген сенімі бірден пайда болады.

«Жас қазақ» қозғалысы дүниеге келетінін болжауға болады» деген жолдарды жүрек дірілсіз оқуға болмайды. Ол халқын қалай байытады, ойы қай бағытта жұмыс істейді, оның ақыл-ойы мен сезімі қандай өнім жасайды, ғылым мен өнер саласында Ресей қоғамымен не бөліседі? Малоростар пен поляк сияқты қазақ елінен де қазақша да, орысша да жазатын қос тілді жазушылар шығады деп болжауға болады».

Сол жерде: «Қазақ халқы еті тірі, дені сау, өмірге құштар; олар көңілді болғанды жақсы көреді, олар костюмдегі ашық түстерді және өмірдегі мерекелерді ұнатады. Бұл халықтың қайтыс болғанды жерлеу рәсімдері ойындармен, жарыстармен, әндермен, жарыстармен, ән мен лирикалық шығармашылықпен ұзақ және үлкен мерекелерге айналады. Көркемдік шеберлік пен киінудегі жарыстар қазақтардың бойында белгілі бір қасиетті тудыруы мүмкін, бұл оларды француздарға ұқсатады. Афиналықтар сияқты қазақтар да жаңалықтарға (хабарлар) ерекше құмар; бұл құмарлық жас ұрпақта білімге деген

қызығушылықпен алмастырылады» [6, Б. 314-315].

Бірақ гуманистің бұл жолдарында дала халқына деген сүйсіну ғана емес, қазаққа деген шынайы жанашырлық, оның болашағына, қоғамдағы зайырлылықтың дамуына, даланың ағартылуына деген қамқорлық сезіледі.

Міне, тағы халық тағдырына қынжылыспен қараған гуманист ғалымның сөздері: «Өзіміздің қазақтың зайырлы бағыты пайда болуы үшін қазақ халқының жоғарғы қабаттарында өз ұлтына, туған тілін оқуға, оның тарихына, салт-дәстүріне, көне дәуірдің ауызша ескерткіштеріне деген қызығушылықты, мүддені ояту керек. Өзірге қазақ халқына деген қызығушылық тек шығыстанушылар, этнографтар, фольклоршылар тарапынан ғана оянды. Бірақ олар қазақ халқын өзіндік санасын ояту мақсатында емес, тек еуропалық білімді толықтыру үшін ғана зерттеп жүр» [6, Б. 313].

Шоқанның қайталанбас құбылысын атап өткен Г.Н. Потанин өзінің естелігінде Ресейдегі зайырлы оқу орындарында қазақ балаларын оқытудағы ілгерілеушілікті атап өтеді, сонымен бірге сол заманның қиыншылықтары туралы былай жазады: «Жоғары оқу орындарында курстарды бітірген білімді қазақтардың саны жыл сайын артып келеді. Өкінішке орай, курстың соңында жастар бір жерде тұрақтамай, қазақтың кең-байтақ жеріне шашырап кетеді немесе қазақ халқы үшін одан да тиімсіз, Еуропалық Ресейде, Кавказда, Одесса және т.с.с. жерлерде қызметте қалады. Қазақта қазақ зиялыларының рухани өмірі бастау алатын, оның мүшелері бірігіп жұмыс істейтін, бір-біріне өнеге, ақыл-кеңес айтып көмектесетін, қазақ заңгері немесе қазақ дәрігері, қазақ суретшісін кездестіретін, қазақ өнерпазы, қазақ-әдебиетші немесе қазақ-ғалымды қарсы алатындай бірегей ақыл-ой орталығы әлі жоқ. Оларды біріктіретін ешкім жоқ, қазақ зиялыларының оқу-ағартушылық талпыныстарын қорғаушы да жоқ», – деп өкінеді [6, Б. 313].

«Тоқырауын өзенінің сағасында» деген еңбегінде Г.Н. Потанин ХХ ғасыр басындағы

қазақтардың мәдени дамуындағы түбегейлі өзгерістерді байқайды, бұл ұлттық сананың өсуімен және халықтың ой-сана дамуымен байланысты деп түсінеді.

Ол, Семей облысы Қарақаралы ауданында Ақпаевтар мен Құлжановтар отбасылары құрған мәдени-ағарту қоғамы туралы баяндайды:

«Қазақ зиялылары империядағы қоғамдық өмірге, оның халқының Ресей мемлекеті құрамындағы жағдайына қатты қызыға бастады. Далада қазақ земствосы туралы сөз қозғалады; Бүкілқазақстандық Земстволық Дума идеясы қазақ зиялылары арасында пайда болды. Екі газет қазақтардың қоғамдық өмірін оятатын орган қызметін атқарады; Қостанай ауданының тумасы, біраз уақыт Қарқаралы ауданында халық мұғалімі болған Байтұрсынов мырзаның Орынборда басып шығарған «Қазақ» деген атпен; Троицкіде «Айқап» деген атпен тағы бір газет шығады. Бұл аудармада «Айай, біз қалай артта қалдық!» дегенді білдіреді. Екі газет те қазақ тілінде шығатын озық газет. Әрине, бұл бастама ғана. Қазақ журналисін ары қарай дамыту керек. Қазақтар екі газеттің де даланың батыс шетінде шығатынына, ал Шығыста өз баспа органы жоқ екеніне зар. Қазақтың ой-өрісін оятатын тағы бір құрал – білім беру қоғамдары болуы керек. Қазақ тың тұрмысы бұрынғымен салыстырғанда көп өзгерді, әсіресе соңғы жылдары күрт өзгеріске ұшырады. Ол әлдеқайда мәдениетті болып барады... Орыс оқуы қазақтар арасында алға жылжуда. Далада бүгінде жоғары білім алған адамдарды кездестіруге болады: заңгерлер мен жоғары оқу орнын бітірген дәрігерлер. Қазақтың халық ұстаздары мен фельдшерлері де сирек емес... Соңғы жылдары қазақ балаларының оқуға деген ерекше құштарлық байқалады. Мектеп желісі жыл сайын дамып келеді» [7, Б. 85-108].

Бұл жерде біз Абай Құнанбаұлы мен Ахмет Байтұрсынұлы туралы оқимыз: «Зерек ақын Ыбырайды Семей даласында жұрт жақсы біледі. Құнанбаев өзі ән шығарып, оны күйге түсірген. Бұл әндерді ауыл әншілері шырқап, авторының аты-жөнін

тыңдарман қауымға жеткізеді. Тағы бір ақын – «Қазақ» газетінің шығарушысы Байтұрсынов. Ол жас әншілердің ең жақсысы саналады».

Г.Н. Потанин халық өмірінен тамыршылдық, дамыған музыкалық қасиеттерді ерекше атап өтеді: «Қазақ халқының ақкөңіл пейілі бауырластық одақ құру әдетімен де бейнеленген; мұндай достар тамырлар деп аталады. Тамыр қандай бағалы сыйлық сұраса да, Тамыр үшін ештеңеден бас тартпайды. Қазақ жүрегі достық сезімін тұқым қуалағысы келгені соншалық, олар екі Тамырдың балалары әкелерінің рухани туыстық байланысын ұмытпасын деп бірін-бірімен құдаласады. Келіннің әкесі Тамыр ұлының атын Тамыр деп қояды. Қазақша «өкіл күйеу» [аталған күйеу бала].

Сұлу Баянның әйел махаббаты туралы қазақ әңгімесі осындай екі Тамырдың әңгімесінен басталады. Жырдың шығу тегі туралы аңызда қазақтар арасында ақындық шығармашылықтың жоғары концепциясы айтылған. Аңызда, бір кездері, дәл сол бір заманда адамдар ән айтуды білмеген кезде, ән (әрине, аспаннан шыққан жаратылыс) жердің үстінен ұшып, ән салған; ол төмен ұшқан жерде адамдар оны жақсы естіп, әндерін қабылдады. Биік жерде оның әндерін есту қиын болды, ал бұл жерлерде тұратын халықтар әнсіз қалды. Ән қазақ даласында басқа елдерге қарағанда төмен ұшты, сондықтан қазақтар әлемдегі ең жақсы әншілер.

Құдайдың аянын әннен көрген халықтың өмір сүруге және жаратуға құқығы бар. Оның жерлеу, үйлену тойы мен сот ғұрыптарында қазақтың күрделі өмірін көрсететін ерекшеліктер көп. Аңыз-әңгімелерде, халық эпостарында, мінез-құлық ерекшеліктерінде өзіндік ерекшелік мол екені сонша, ғалымдардың зерттеуіне, осындай бай материал бере алатын бұл тарихи мұрада, қазақ тұрмысы кейін салауатты бағытта даму элементтерін әбден табады» [7, Б. 85-108].

Сондай-ақ Г.Н. Потанин: «Жалпы қазақтар өмірді жақсы көреді, өлуге қорқады. Астың жеңілдігі, бірқалыпты климаты, бір-

бірімен жеке қарым-қатынасындағы жаңашырлық қазақтарда өмірге деген құштарлықты қалыптастырады. Қазақ өлімнен құтыла алмайтынын түсінгенде ғана, ерлікпен дүниеден өтеді» [8, б. 139-140].

Г.Н. Потанин қартайған шағында қазақтардың өміріне қызығушылық танытуды тоқтатпады, Томск қаласында тұрып, 1917 жылы «Төңкерістен кейінгі қазақтар» шығармасын жазады. Оның кейбір қызықты тұстарын көрсетейік: «Даланың әр жерінде қазақ комитеттері пайда болды, олар басқаруды жаңа демократиялық принциптерге айналдыра бастады. Өзінің ұлтына деген қызығушылық бірден артты. Қазақ газеттері шығып жатыр, олар өз алдына еуропалық идеяларды қазақ бұқарасына тарату міндетін қойды. Қазақтың ең ықпалды басылымы – Торғай облысының тумасы Ахмет Байтұрсынов негізін қалаған «Қазақ» газеті Орынборда басылады. Газетті құрастыруда Байтұрсыновқа Дулатов пен сұлтан Әлихан Бөкейханов көмектесіп жатыр. Әлихан Бөкейханов – Қарқаралы ауданының тумасы, Тоқырау өзенінен. Ол Петроградтағы орман шаруашылығы институтының курсына аяқтаған.

Қазіргі уақытта қазақтарда төрт газет бар: 1) «Қазақ», Орынборда шығады, 2) «Сарыарқа», Семейде шығады, 3) Бөкей Ордасында «Ұран», 4) «Алаш», Ташкентте басылып шықты. Қазақ баспасөзі қазақ халқының бойындағы ұлттық сананы оятуды өзінің алғашқы міндеттерінің бірі ретінде қойды, бірақ оның үгіт-насихаты халықтың тек жоғарғы қабаттарын қамтып, сауатсыз бұқараға таралмады. Сонымен, оның жоғарғы қабаттарға әсері толық болмады. Өйткені ол цензурамен шектелді.

Ресейдегі төңкеріс қазақ өмірін мықтап байлаған түйінің үзді. Баспасөзге еш қысылмай сөйлеуге мүмкіндік берілді. Қазақтың жасырын жастар ұйымдары құдайдың нұрына шығып, патриоттық «Бірлік» қоғамына бірікті. Республика жариялаған сайын дала терең тыныс алды. жағдай күрт өзгерді. Күйсіз арман деп есептелген нәрсе үмітке айналды; мызғымастай көрінген нәрсе қозғала бастады. Үш миллиондық қазақ халқы

ғасырлар бойы сол қалпында қалып қойғанымен, қазір республика жарияланып, бұл бұқара мұз тұтастай көшті.

Қоғамдық мүдделер қорғала басталды, қазақ қоғамдарын ұйымдастыру қолға алынды. Қазақ комитеттері даланың әр жерінде құрылып, олардың арасында байланыс орнады. Ең алдымен қазақ халқының өкілдері қазақ даласына земстволық мекемелерді енгізу мәселесін қолға алды. Земство халыққа қоғамдық қажеттіліктер үшін салық салуға әкеледі. Халық басшыларының қолында ақша болса, халық ағарту ісін тиісті деңгейге көтеруге мүмкіндік алады. Дала мектебі өзгереді. Даладағы жүйелі мектеп желісі бойынша әлі бірде-бір жоба жасалмағанымен, бұл туралы қазірдің өзінде айтылып жатыр. Қазақтар педагогика ғылымының соңғы жаңалықтарын ұтымды пайдаланып, ең алдымен, халық мұғалімдерін дайындау үшін далада бірқатар мұғалімдер семинарияларын құру көздеп тұр.

Болашақта қазақтар бүкіл қазақтың рухани өмірінің орталығына айналуы тиіс, жастар университетте білім алуды армандайды. Қазақ қозғалысында мемлекетке қауіпті ештеңе жоқ. Бұл салауатты, ұлттық қозғалыс. Мемлекет қазақтардың өз халқының ішінде өзінің жасампаздық күш-қуатын дамытумен айналысатындығынан ешқандай қауіп-қатерді болжамайды» [9, Б. 3]. Бұл сөздерде біз ғалым, ағартушы-демократ Г.Потаниннің жоғары деңгейдегі адамгершілігін, қазақ халқына деген жылы ілтипатын көріп тұрмыз.

Қорытынды

Осылайша, гуманист ғалымның қазақтар туралы айтқанын талдау халықтың өзіндік сана-сезімін қалыптастырудағы, қазақтарды дүниежүзілік мәдениет пен ағартушылыққа таныстырудағы жоғары рөлі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Қорыта келе, біз Г.Н. Потанин қазақ халқының ірі жақтаушысы ретінде, отаршылдық әкімшілігі алдында оның мүддесін қорғаушы екенін түсініп білдік. Ол жаңадан бой көтерген «Алаш» қозғалысын

жан-жақты қолдап, оның басшыларының табыстарына қуанып, олар өз кезегінде оны «Сібір ақсақалы» деп ризашылықпен атаған.

«Алаш» жалпыұлттық қозғалысының көшбасшысы Ә.Н. Бөкейханов 1913 жылы «Қазақ» газетінде жариялаған мақаласында Г.Н. Потанинге ғалым, белсенді қоғам қайраткері, қазақ халқының досы ретінде өте жоғары баға берді. Бұл қазақ зиялыларының «Сібір ақсақалына» деген құрмет, әрі сипайылығы еді.

1915 жылы Григорий Николаевич Потаниннің 80 жылдығына орай Алаштың көрнекті қайраткері Міржақып Дулатұлы ол туралы естелік мақала жазды, ал ақын, қоғам қайраткері Ахмет Байтұрсынов оған өлең жолдарын арнаған [10, Б. 79-83].

Григорий Потанин – тұңғыш қазақ зиялысы Шоқан Уәлиханов пен XIX ғасырдың соңы – XX ғасырдың басындағы қазақ интеллигенциясының тамаша өкілдері арасындағы дәнекер көпір іспеттес. Григорий Николаевич қиыншылық пен қуғын-сүргінге толы, бірақ ұзақ өмір сүрді: ол 1920 жылы 85 жасында дүниеден өтті. Ол өзінің досы әрі пікірлес адамы болған Шоқан армандаған қазақ халқының өміріндегі өзгерістерді, ағартушылық қызметінің жемісін көре алған нағыз бақытты адам болды [11].

Г.Н. Потаниннің бүкіл өмірі мен қызметі ұлтына, дініне қарамастан адам игілігіне арналды, сондықтан оны бас әріппен Гуманист деп атаймыз. Оның қазақ даласында дүниеге келгенін мақтан етеміз.

Әдебиеттер

- [1] Зиновьев В.П. Григорий Потанин как друг азиатских народов // Томск мемлекеттік университетінің хабаршысы. Тарих сериясы. – № 2(14). – 2011. – Б. 34-36.
- [2] Письма Г.Н. Потанина. Т. 3. / Құраст. А.Г. Грумм-Гржимайло және басқалар. – Иркутск: Иркутск университетінің баспасы, 1989. – 296 б.
- [3] Потанин Г.Н. Первые лучи Востока. // Валиханов Ч.Ч. Собрание сочинений в пяти томах. Т. 4. – Алма-Ата: Наука, 1968. – Б. 613-618.
- [4] Потанин Г.Н. Нужды Сибири // Сибирь, ее современное состояние и нужды: [Мақалалар жинағы]. – С.-Пб., 1908. – Б. 260-294.
- [5] Потанин Г.Н. Новый курс в деле инородческой школы // Сибирская жизнь. – № 73. – 1915.
- [6] Потанин Г.Н. В юрте последнего киргизского царевича (из поездки в Кокчетавский уезд) // Валиханов Ч.Ч. Собрание сочинений в пяти томах. Т. 5. – Алма-Ата: Наука, 1985. – Б. 314-315.
- [7] Потанин Г.Н. На притоке реки Токрау // Труды по этнографии и фольклору. – Астана: Алтын кітап, 2007. – Б. 85-108.
- [8] Потанин Г.Н. Поездка по Восточному Тарбагатаю летом 1864 года Карла Струве и Григория Потанина // Потанин Г.Н. Исследования и материалы. – Алматы: Дайк-Пресс, 2006. – Б. 99-159.
- [9] Потанин Г.Н. Киргизы после переворота // Сибирская жизнь. – № 247. – 1917.
- [10] Потанин Г.Н. Избранные сочинения в трех томах. Т. 1. Путешествия, воспоминания и письма. – Павлодар: ТОО НПФ «ЭКО», 2005. – 550 б.
- [11] Рахимов Е.К. Муса Шорманов и Григорий Потанин: дружба во имя науки. // Омбы ғылыми хабаршысы. – №7(43). – 2006. – Б. 5-8.

ДЕМОКРАТ-ПРОСВЕТИТЕЛЬ Г.Н. ПОТАНИН И КАЗАХСКИЙ НАРОД

Рахимов Ернур Кендибаевич^а

^а Высшая школа искусств и гуманитарных наук, Международный университет Астана, доцент, PhD, уerнур_rakhimov@mail.ru, 010000, Астана, Казахстан,

Аннотация. Григорий Николаевич Потанин – выдающийся ориенталист, фольклорист, этнограф, историк, путешественник и общественный деятель, внесший огромный вклад в научное изучение Казахстана, Сибири и Центральной Азии. В докладе сделана попытка осмыслить роль Г.Н. Потанина в формировании национального самосознания казахов во второй половине XIX – начале XX века. Данная цель достигается путем анализа его высказываний о казахском народе в различные периоды жизни. Г.Н. Потанин с большим уважением относился к казахскому народу, поскольку сам родился в казахской семье в казахских степях, с юных лет дружил с известным казахским ученым Чоканом Валихановым, а в старости имел тесные связи с деятелями Алаш. В конце-концов, мы приходим к логичному заключению, что Г.Н. Потанин как мыслитель-гуманист способствовал пробуждению «Молодой Казахии», оказал значительное влияние на формирование самосознания казахского народа.

Ключевые слова: Г.Н. Потанин, история Казахстана, казахи, общественная мысль, национальное самосознание, казахская интеллигенция.

DEMOCRAT-ENLIGHTENER G.N. POTANIN AND THE KAZAKH PEOPLE

Rakhimov Yernur ^a

^a Associate professor of the International University of Astana, PhD, yernur_rakhimov@mail.ru, 010000, Astana, Kazakhstan

Abstract: Grigory Nikolaevich Potanin is an outstanding orientalist, folklorist, ethnographer, historian, traveler and public figure who made a huge contribution to the scientific study of Kazakhstan, Siberia and Central Asia. The report attempts to comprehend the role of G.N. Potanin in the formation of the national identity of the Kazakhs in the second half of the 19th - early 20th centuries. This goal is achieved by analyzing his statements about the Kazakh people in different periods of life. G.N. Potanin had great respect for the Kazakh people, since he himself was born into a Cossack family in the Kazakh steppes, from a young age he was friends with the famous Kazakh scientist Shokan, and in old age he had close ties with the Alash activists. In the end, we come to the logical conclusion that G.N. Potanin, as a humanist thinker, contributed to the awakening of the «Young Kazakhia», had a significant impact on the formation of the self-consciousness of the Kazakh people.

Key words: G.N. Potanin, history of Kazakhstan, kazakhs, social thought, national self-consciousness, Kazakh intellectuals.

ТАРИХИ ҚҰЖАТТАҒЫ АЛАШОРДА: ТҰҢҒЫШ ОРАЛ ОБЛЫСТЫҚ СЪЕЗИ ХАТТАМАСЫ

Құндызай Еримбетова ^а

^а Өнер және гуманитарлық ғылымдар жоғары мектебі, Астана халықаралық университеті, 010000, Астана, Қазақстан, ӨГҒЖМ доценті, т.ғ.к., E-mail: erimbet99@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада заманауи кезеңдегі Әділетті Қазақстанды орнықтыру идеясымен астасып жатқан Алаш идеясының бастау көзіне мән берудің маңыздылығы сараланған. Орал өңірі Алаш қайраткерлерінің ұстанған демократиялық республика идеясы және оны қорғау жолында уақытша үкіметті қолдау себептері, одан кейінгі кеңестік жүйе тұсындағы олардың алаш қайраткерлерінің мақсат-мұраттары жазылған құжаттар зерделенген. Қырғыздардың (Қазақтардың) Орал облыстық съезінің тарихи мәні мен мазмұны, оны ұйымдастырған қайраткерлердің (Ж. Досмухамедов, Х. Досмухамедов, Г.Алибеков және басқалардың) қызметі мен тағдырына қатысты жаңа деректер аясында ғылыми пайым жасалған.

Түйін сөздер: Алашорда, Уақытша үкімет, съезд, Мемлекеттік дума, Ұлттық автономия.

Кіріспе

Заманауи кезеңде қоғамдағы әрбір азамат адамзат һәм ұлт мүддесінің жасампаздық істеріне жұмылдырылуда. Осы орайда республиканың өлкелік тарихының жандануы да заңды құбылыс. Өткен тарихтан тағылым алу, күнделікті өмір тарихын жадымызда жаңғырту өзекті. Ұлытау және Түркістанда өткізілген Ұлттық Құрылтай, қазақстандықтарды ортақ мақсатқа ұйыстыратын бірегей құрылым ғана емес, кешегі мен болашақты да тоғыстыратын алтын көпірге айналды. Халық жадын жадыратты. Әділетті Қазақстанды орнықтыру бағытында Ата заңға сүйене конституциялық реформалық өзгерістермен мемлекеттіліктің тұғыры бекітілуде. Бүгін еліміздің ұзақ мерзімге арналған демократиялық бағдары айқындалған заманда өмір сүріп отырмыз. Бұл кешегі сан мыңдаған алаш арыстарының, Жаханша мен Халел Досмухамедовтердің арманы емес па еді. Бүгінгі күні Қазақстан Республикасындағы адам құқықтары мен бостандықтарын қорғау жүйесін нығайту, мемлекеттің саяси құрылымын орнықты және тиімді етіп қайта құруға негіз болды. Әділ де ашық әрі бәсекеге лайық жүйе қалыптастыруда түрлі

салада жан-жақты саяси реформалық өзгерістер енгізілуде. Оны іске асырудың басты құралы - халықтың бірлігі мен қоғамдық келісім болып табылады. Әділеттілік қағидаттарына лайықты болу үшін заманауи жаһандық мәдени-технологиялық өзгерістер аясында азаматтардың жаңаша сана-сезімдерінің жаңғыруы, дүниетанымдары мен өмірлік ұстанымдарын өзгерту де заман талабына айналуға тиіс. Біз халықаралық ахуалдың бұрын-соңды болмаған деңгейде шиеленіскен мезгілінде өмір сүріп отырмыз. Яғни: «бір-біріне мүлдем қайшы келетін геосаясатта, экономикада, мәдениет пен руханиятта, идеология салаларында идеялар мен ұстанымдар қақтығысы белең алған уақытта өмір сүрудеміз. Бұл өзге де мемлекеттердің және халықтардың қауіпсіздігіне сын-қатер. Бұндай жағдайдан әлемде өз орны бар қуатты ел, сапалы ұлт қана шыға алатыны мәлім. Басты сұрақтар: «- Біз болашағы қандай мемлекет құрып жатырмыз? Ұлтымыз нені армандайды? Қазақстан азаматы қандай болуы керек? Еліміздің басты тірегі не? Миссиясы қандай?» [1]. Қазіргі кезеңде елдің әлемдік даму көшіне ілесуі үшін терең әлеуметтік-мәдени өзгерістерді іске асыру, үздіксіз алға қадам

басу, кедергілерді еңсеру, ұлт құндылығын және оның жаңа сапасын нығайту мұраты тұрғаны мәлім. Бұл бүгінге дейінгі жасалған әлеуеттің жемісі.

Материалдар мен тәсілдер

Аталмыш әлеуеттің бастау көзін біз тарихтың қойнауынан табамыз. Солардың бел ортасында – 1917 жылғы оқиғалар тұр. 1917 жылғы Петроградтағы ақпан төңкерісінен кейін жер-жердегі жұмысшылар митингілері мен шерулерінің үздіксіз легін, бұған дейін астыртын жұмыс атқарып жүрген, социал-демократтардың жетекшілері басқарды. Халқтың мұңын алаш қайраткерлері жырлады. 1915-1917 жылдар аралығында қазақ халқына жасалып отырған езгіге қарсы Орынборда «Еркін дала», Омбыда «Бірлік», Оралда «Жас қазақ, Троицк»-де «Үміт» жастар ұйымдары мен 20 аса үйірмелер мен түрлі топтар (үнпарақтар таратты, өлең жариялады, пікірсайыстар ұйымдастырды) жұмыс атқарған болатын. Олардың ішіндегі ең радикалды революциялық бағдарламамен, Тұрар Рысқұловтың ұйымдастыруымен құрылған Әулиеатадағы «Қазақ жастарының революциялық одағы» болатын-ды. Халықтың келесі бөлігі Уақытша үкіметтің өміршеңдігіне үміт артты. Олар Уақытша үкіметтің азаматтық және атқарушы комитет органдарына кірді. Наурыз айынан бастап Өлкедегі қалалық және темір жол бойындағы шерулердің аяғы, Жұмысшы депутаттарының құрылуына (Орынбор, Ташкент, Омбы, Перовск, Қазалы, Шалқар, Ақтөбе, Орал) әкелді. Тіпті жұмысшылар солдат депутаттар Кеңесімен бірікті (Қазалы, Петропавловск, Семей, Перовск.). Осылайша, жер-жерде Қос үкімет билігі өмірге келді. Уақытша үкімет әскери губернаторларды, генерал-губернаторларды, отаршыл әкімшілік шенеуніктерін билік басынан аластатылды. Оның орнына облыстық комиссарлар, азаматтық атқарушы комитет, коалициондық комитеттер құрыла бастады. Болыстар мен ауылдарда, бұрынғы болыстық және ауылдық билік, селоларда старосталар мен атамандар қалды.

Нәтиже және талқылау

Уақытша үкімет облыстардағы билік басына бұрынғы патшалық отаршыл-шенеуніктерді, қазақ ұлттық интеллигенция өкілдерін қойды. Осылайша, 1917 жылдың наурыз-сәуір айларында Қазақстандағы Уақытша үкіметтің жергілікті органдары қалыптасты. Мұндай жағдайда Уақытша үкіметтің іс-қимылына қанағаттанбағандықтан да, Революциялық одақ уақытша үкімет өкілдеріне қарсы күрес ашуды қолға алды. Жергілікті жерлердегі социал-демократтарға (оның ішінде большевиктермен қатар құрамында меньшевиктер де болды) Ташкент, Орынбор, Омбы большевиктері басшылық жасады. Әдетте, 1917 жылды қазақ мемлекеттілігінің қайта қалпына келтірудің бастау кезеңі ретінде қараймыз. Неге? XIX – XX ғасырдың басы аралығындағы уақытта қазақ даласындағы ағартушылықпен бірге, қоғамдық саяси сана дами түсті. Ол жоқтан пайда болған жоқ. Қазақтың рухани мұраларын сіңірген қазақ интеллигенциясы еуропалық дәстүрлі ойлау жүйесі мен мәдениетін ұштастыра, еуразиялық кеңістікте сол кезеңнің өзінде ұшқыр ой иірімдерімен жұртшылықты таң қалдырып отырды. Өкініштісі сол, ғасырлар бойы империялық пиғыл қазақ халқын сауатсыз да мәдениеті төмен ел ретінде еңсесін басып келді. Осындай күшпен алаш қайраткерлерінің санасуына тура келді. 1917 жылдың Ақпан революциясынан кейін ұлттық автономия құрастыру мен мемлекеттілік, оның формасы жөніндегі тұжырымдар қалыптасуы заңды болатын. XX ғасырдың басында қазақ зиялылары арасында көзқарастары жағынан батысшыл және пантүркішіл, мұсылмандық бағытын жақтайтындарға бөлінеді. Олардың мақсаты бір, көзқарастары әртүрлі қалыптасты. Мұрағат қорларындағы «Алаш» партиясына қатысты деректер аталмыш топ өкілдерінің ұйымшылдығы мен бірлігінің анағұрлым мықты болғанын дәйектейді. Бұл елдің барлық аумағын қамтыған. Бұл жерде Ресейдегі большевиктер партиясы ақпан

төңкерісінен кейін жедел іс-қимыл және күштеу тетіктері арқылы көп мәселелерді орнына қойды [2].

XX ғасырдың басын, біртұтас төл элита өкілдерінің ұлттық мүдде ісі жолында тәуекелге бел буып, батылдықта қадам басқан кезеңі ретінде қарастыруға болады. Зиялылар тағдыры өте ауыр болғаны мәлім. Сол жұрт ісіне қызмет еткен тұлғалар бүгінгі жас ұрпаққа - өнеге. Заманауи кезеңде «Алаш және оның мұралары» өзекті зерттеу нысанына айналып отыр. Қазақ даласында 19 ғасырдың аяғында өріс алған демократиялық ойшылдардың астыртын іс-қимылы, XX ғасырдың басында бұқара арасына шыға бастайды. Алаштықтар большевиктердің билік басына шоғырланған тұсында, сыртқы саяси мәселелерді, әскери күш, көлік қатынасын қолға алу мүмкін болмайтынын түйсінген Алаш қайраткерлерінің ең бастысы, қазақтың ішкі мүддесін қорғайтындай ұлттық автономия құруға ұмтылысының тарихи мәні маңызды. Біздің

борышымыз ғасырға жуық арнайы архив қойнауында жатқан тарихи оқиғаны жадымызға қайтару болып табылады. Бұдан бұрынғы мәліметтердегі Қазақ съездерінің тізімінде Орал облысы бойынша 1917 жылы 15 наурызда Қарашығанақта, 13 наурызда 1,2-ші Орал болыстарында өткізілген съездер туралы ғана ақпараттар берілген болатын. Алайда, 1917 жылдың 19-22 сәуірі аралығында Қазақ даласындағы өткізілген Қырғыздардың (Қазақтардың) Орал облыстық съезінің төрт күнге созылған отырысының тарихи маңызы ерекше. Орал қаласындағы цирк ғимаратында 19 сәуір күні сағат 12.00-де алғашқы отырысқа облыстың барлық болыстарынан 800 өкіл қатысады. Бұлар Орал облыстық ұйымдастырушы және атқарушы Қырғыз бөлімі комитеті жанынан құрылған Комиссияның арнайы тексеруінен өткен өкілдер болатын. Съезд жұмысын Уақытша Облыстық қырғыз комитетінің төрағасы Әлібеков құттықтау сөзімен ашты және съезд төрағасын, оның екі тең төрағасын және ана тілінде хаттама жүргізі үшін съездің үш хатшысын сайлау туралы ұсыныс жасайды.

Съезд төрағалығына бір ауыздан Томск Аймақтық сотының прокуроры, Орал облысының қазағы Жаһанша Дос-Мухамедовты, тең төраға ретінде Уақытша комитет төрағасы Г.А. Албеков және 1-Мемлекеттік Думаның бұрынғы мүшесі А.К. Кальменов, хатшылыққа Г.Д. Жетпісов, Х.А. Ахмедшин, И. Арғанчаев сайланды. Съезд бостандық жолында қайтыс болғандарды орындарынан тұрып үнсіздікпен еске алғаннан кейін, олардың рухына құран бағышталды. Мемлекеттік билік жүйесі төкерісі жағдайында Уақытша Үкіметке князь Львов, Мемлекеттік Дума төрағасы Родзянко, Петроград жұмысшы және солдат депутаттары Кеңесіне Юстиция министрі Керенскийге құттықтау телеграммасын жазу туралы қаулы қабылданды. Мұсылмандар қоғамдық қайраткерлері мен қоғамдық ұйымдары тарапынан Съезге келген құттықтаулары оқылды. Орталық биліктің төрағасы ретінде облыстық комиссар Бизянов, жергілікті жердегі татар қоғамдық ұйымдарының төрағалары Съезде құттықтау сөз сөйледі. Сонан соң Съезд бағдарламасы оқылды. Съезд төрағасы бағдарламаның алғашқы тармақтарын талқылаудан бастауды ұсынады: ... Мемлекеттік басқару формасы, Уақытша Үкіметпен қатынас қалай болу керек және соғысқа қатысты мәселе. Пікір алмасулардан кейін Съезд бірауыздан келесідей қаулы қабылдады: «1. Не вдаваясь подробности уже достаточно освещенных всей Демократией недопустимость в почас и преступных сторон старого монархического строя с его безответственными правительствам, Съезд находит, что монархизм – это символ рабства источник... одних народностей на других – должен исчезнуть навсегда; киргизский народ приветствует идею демократической республики, оставляя вопрос о национально-территориальной положении пока открытым... Федеративно-демократическую республику с учредительного собрания. 2. Обсуждая вопрос о войне и о последующем мире, съезд находит, что киргизский народ ... терпит от войны одинаковая лишения с другими народностями; его сыновья также

мобилизованы для обороны отечества; несмотря на переживаемые отечеством и в частности у киргизского народа тяжелая экономическая условия... 3. Всемерно поддерживать временное правительство пока деятельность его направлена к отношению уже оповещенной программы и к охране интересов демократии» [3]. Уақытша Облыстық Қырғыз комитеті төрағасы Әлібеков Комитеттің атқаратын қызметімен таныстырды және комитет құрамы мүшелерінің өздерінің өкілеттілігін тоқтататындығын хабарлап, жаңа жағдайға байланысты Съезге халықтың сеніміне ие болған өкілдерден жаңа облыстық Комитет мүшелерін сайлауды ұсынды. Комитеттің бұрынғы мүшелері мен басшыларына жасаған еңбектері үшін ризашылық білдіріп, Орал Облыстық Қырғыз өлкесінің ұйымдастыруымен кандидаттар

белгіленіп, оларды сайлауға кірісуді ұсынды. Нәтижесінде сайланғандар: Д.Д. Дос-Мухамедов, И.Т. Тук..., Х.У. Тасымов, Т.С. Сарыбушиев, И.М. Муканов, Д.С. Сарсенбаев, Губайдулла Алибеков, Г. Кусябғалиев, Б.А. Джанкадамов, Р.К. Каржаубаев, Д.И. Юлдузов, Х.Д. Досмухамедов, И.Т. Типаев, Н.А. Абенов, К.Д. Джаленов, Г.К. Исенгулов, С.А. Каратлеуов, ...ғалиев, С.У. Умаров, Б.П. Тлепин. Съездің үшінші күні 21 сәуірде Жергілікті басқаруды тіркеу туралы мәселе қозғалған. Бұрынғы бюрократтық басқару жүйесін съездің ауыл, болыс, уезд және облыстық комитеті түріндегі халықтық басқаруға өзгертудің қажеттілігі жөнінде атылған Халел және Жаһанша Дос-Мухамедовтердің баяндамалары тыңдалған. Жергілікті басқаруды қайта құру туралы Қарар қабылданады. Съезд Мәскеуде өтетін Жалпыресейлік мұсылман съезіне Орал облысынан қатысатын делегаттарды сайлайды: Д. Дос-Мухамедов, Г. Алибеков, С. Субханов –мұғалім, молдалар – Хаирша Ахметжанов, Х. Нурмухамедов, қажылар Мурзабердиев, Х. Андаюаев, Х. Таржаманова, И. Байгуренов және дәрігер Х.Д. Досмухамедов.

Съездің төртінші – 21 сәуір күні, Орал облысының далалық аудандарының өмір

тіршілігіне қатысты мәселелер қозғалды. Мысалы: 1). Орал облысы қырғыздарының бастауыш, орта және жоғары білім беру ісінің дұрыс қойылмауына байланысты: а) қырғыз мұғалімдер съезін шақыру; в) Орал қаласында ерлер гимназиясы бағдарламасымен орта оқу орнын ашу (қырғыз қаржысына орал шеберлер мектебі оқушыларының ғимараты тұрғындар мүддесімен мүлде сәйкес келмейтіндіктен) с) барлық жоғары және орта білім беру оқу орындарындағы Орал облысы қырғыздарының балаларының оқу ақысы көлемін өсіру; 2). Қазақ тілінде газет, брошюралар шығару; 3). Съезд облыстық Қырғыз комитетіне қазақтарға тиесілі қалалық және жергілікті жерлердегі қозғалмайтын мүліктерді анықтауды және олардың оны пайдалануын қадағалауды тапсырады; 4). Облыстық қырғыз съезі бүкіл жергілікті жерлердегі мәселелерді шешуді облыстық қырғыз комитетіне тапсырады, тосын жағдайларда комитет қажеттілігіне қарай өзге облыстардың ұйымдары және мекемелерімен келісімге келуді қарастыру керек болды. Жер және оны пайдалану мәселесіне байланысты Съезд қаулысынан үзінді келтірсек: ...Принять немедленно меры, чтобы учреждения, основанная на киргизский деньги и принадлежащие служить киргизам (школы, больницы, ветеринарная лечебницы, различные административные и др. учреждения), действительно обслуживали киргизов; 2) те из них которые почему либо не могут обслуживать киргизов, должны быть немедленно закрыты или упразднены, а киргизские деньги на содержание их не должны впредь отпускаться ...». Сол сияқты қазақ даласындағы жаңа жолдар салу, пошта-телеграф кеңесесінің санын арттыру бағытында шаралер қабылдау, облыс қырғыз Комитетіне облыс комиссарынан ана тілінде баспа жұмыстарына қажетті қазақ (татар) және орыс шрифтындағы баспа станогын пайдалану құқын алып беру туралы қаулы қабылданды. Алғашқы Қазақ съездері Сырдария облысында (Ақмешітте) 23-26 наурызда, Торғай облысында (Орынборда) 2-8 сәуірде, 18-19 сәуірде Ақмола облысында

(Көкшетауда), Семей облысында (Семейде) 27 сәуір мен 13 мамыр аралығында өткізілді. Орал облыстық қазақ комитеті мүшелері: Дәулетшах Кәсепғалиев 1929 жылдың қараша айында «Меңдешев тобының құрамында жікшіл күреске қатысты» деген айыппен қызметтен босатылады және «жартылай феодал әрі бұрынғы Алашорда қайраткері» деген екі санатпен тәркіленіп, Орал округінің 113 байы қатарында Жетісу округіне жер аударылады. Алпысбай Қалменов 1937 жылы қуғын-сүргінге ұшырайды. 1917 жылдың 5-13 желтоқсанда Орынборда өткен Жалпықазақ съезінде де Алаш автономиясын жариялау мәселесінде де Жаханша және Халел Досмухамедов бастаған өкілдер белсенді үлес қосты. 1926 жылдың 2 ақпаны күні Қырғыз

Үкіметінің Батыс Алаш-Ордашыларының қызметі туралы баяндау-хатында келесідей түсінік береді: «<...> В заключении мы, представители Алаш-Орды, считаем необходимым заявить, что мы были призваны к временной власти и руководительству киргизской политической жизнью самим народом по его избиранию, мы несли власть, как тяжелое бремя и по мере сил и возможности осуществляли волю своего народа. Передавая добровольно вверенную нам власть Кирвоенревкому, мы исходили из сознания, что этим не нарушается основной принцип киргизских чайний-автономное Управление т.к. Кирвоенревком представляет или по крайней мере должен представлять осуществление той же идеи автономного Управления Киркрая, каковой идеи служили и мы. Являясь сторонниками той политической мысли, что пока будет вообще существовать государственная власть киргизский народ в целях самосохранения должен иметь свою государственный аппарат, мы совершенно не имеем намерения непременно добиваться участия в органах высшего Управления Киркраем, в то же время, не отказываясь и в дальнейшем от приложения нашего труда, наших сил и знаний для преуспевания края, каких бы политических убеждений лица не осуществляли высшую автономию власть края, мы не можем не протестовать всеми

фибрами нашей души против установления опять лишь «наизнанку» господства великодержавной нации, установления экономического рабства и обращения киргиз в политических приспешников и прислужников великодержавной нации. Представители Алаш Орды Д. Досмухамедов» [4]. Съезд жұмысының күн тәртібі мен шешімдерінен алаш зиялыларының тек Өңір ғана емес біртұтас Қырғыз (Қазақ) өлкесінің мүддесі мен мемлекеттілік формасына дейінгі мәселелердің саяси сауаттылықпен, заңнамалық номада зерек қарастырылғанын және ол шешімдердің нақтылығы мен тұжырымдамалық негіздеріне көз жеткізесіз. Бұл съездің бағдарламалық негіздері шілде және желтоқсан айында өткізілген Жалпықазақ съездерінің қағидаттарының, Алаш бағдарламасының құқық саласын құрады деуге де негіз бар. Бұл дегеніміз Қазақ өлкесіндегі зиялылар өзара шығармашылық және келісіммен іс-әрекеттерінің бастамалық дәстүрлерін айғақтайды. Алаш ағартушыларының Ташкенттегі өкілдерінің Досмухамедовтер, Жәленов, Дулатов, Тынышпаев, Битілеуов, Берімқанов, Қашқымбаев, Омаров [5] және басқалардың 1917-1937 жылдар аралығындағы білім беру, өнер, ғылым, экономика, қазақы салт-дәстүр, өзге мемлекеттердің зиялы қауымымен тең дәрежеде қарым-қатынасы және басқа да салаларды дамытудағы идеялары мен нақты іс-қимылының өзі кейінгі ұрпаққа рухани азық болғаны қаперде болу қажет. Осы орайда Жаханша және Халел Досмухамедовтердің халықаралық деңгейдегі интеллектуалдық әлеуеті жеке зерттеу нысаны ретінде қарастыру қажеттілігі күмән туғызбайды. Съезд барысында және одан кейінгі 1929-1937 жылдар аралығындағы кенестік экономикалық-саяси науқандар іс-құжаттарында да азаматтық позициялары ерекше зерттеу жұмысына сұранып тұр.

1917 жылы шілде айында Алаш партиясын құрудағы басты себеп болған, яғни Кадет партиясынан өзінің шығу себебінің Ә. Бөкейхан негізгі мақсаттарын

көрсетеді: «Алаш ұранды жұрт жиылып, Ұлт аутономиясын тікпек болдык», - деп түсіндірген болатын. Оған қоса, Орал, Торғай, Ақмола, Семейдегі қоныстас мужықтарды ескере келе, 1917 жылдың 31 қарашасында «қазақ ұлтының автономиясы енді тұрмыс халда туысқан автономиясы болар емес, жерге байлаулы автономия болмақ» деген пайым жасаған-ды. Алаштың көтерген басты мәселесі: жерді жеке меншікке бермеу, ұлт автономиясын құру, рухани істі аяқасты қылмау (дін ісін үкімет ісінен бөлу) болатын-ды. Сол сияқты 1918 жылдың 4

қарашасына дейін атауының өзі тәуелсіздік ұғымынан хабар беретіні шүбә келтірмес. Ендеше, бұл іс-қимылдардың астарында тұтастай ел тәуелсіздігі мүддесі тұрған болатын. 1918 жылдың 11 қыркүйегінде Уфада өткен Алаш-Орданың «Автономияны басқару және Алаш автономиясы территориясында жергілікті басқаруды ұйымдастыру» бойынша Ә. Бөкейхановтың төрағалығымен өткізілген отырысына Танаев, Х. Досмухамедов, Ж. Досмухамедов, А. Бірімжанов, Ә. Ермеков, М. Тынышпаев қатысады. Отырыс қаулысының 4 және 5 тармақтарында Алашорданың не үшін екі бағытта басқаруға мәжбүр болғаны айтылады: «<...> 4) Областные и уездные комиссары назначаются Алаш-Ордой и временно пользуются всеми правами, предоставляемыми им законами Временного Правительства 1917 года. 5) Ввиду военного времени и слабого развития путей сообщения для фактического управления Западной частью автономии Алаш, в которую входят Букеевская Орда, Уильский Оляят, Мангышлакская к Закаспийской области, Актюбинские и Киргизский уезды Тургайской области, образуется отделение Алаш-Орда...» [6]. Партиялық ұйымдарды тазарту және кеңестік билікке қарсы топтардың әсері науқандарының құрбандарын Әлібеков, Аманжолов, Арынғазиев, Бисенов, Бөкейханов, Ғалиев, Ғұмыров, Даулетбеков, Жәленов, тағдырларын зерттеу күн тәртібінде [7]. 1933 жылдың 29 сәуіріндегі «өте құпия»

мәлімдемеге назар аударсақ: «... Следствием установлено, что организация вела активную подготовку к вооруженному выступлению и широко развернула вредительскую работу в социалистическом секторе сельского хозяйства, организовала массовый саботаж мероприятий правительства в восточных республиках Союза, ставя своей первоочередной задачей срыв весеннего сева, обострение продовольственных затруднений в районах деятельности организации и дискредитацию колхозов. Центр организации находится в г. Алма-Ата и возглавляется видным совработником Казахстана Мендешевым и Досмухамедвым Джиханшой. Примечание: Досмухамедов Джиханша при Колчаке возглавлял Восточное бюро правительства Алаш-Орды, продолжая в дальнейшем играть руководящую роль среди казахской интернационалистической контрреволюции, Досмухамедов в прошлом пом. Прокурора Омской судебной палаты. В 1931 г. за к.-р. деятельность выслан в Крым»[8].

Жаханша мен Халел Досмухамедовтың істеріне қатысты кеңестік құзырлы органдар 1970 жылдың қаңтар айында оларды «ақтау» дұрыс еместігі жөнінде анықтама жазды: «... Считаем, что архивно-следственное дело на Досмухамедовых Халила и Джанша, а также на Кадырбаева С. прекращены неправильно» [9]. Бұл құжаттың құндылығы бұл екі тұлғаның ғана емес, алаш қайраткерлерінің Алашорда ұйымындағы, Қырғыз (Қазақ) Үкіметі қызметі ауқымының маңыздылығы айқындалады. Бұл мәселе төңірегінде де зерделеу жұмысы жеткіліксіз. Мәселе, Жаханша және Халел Досмухамедовтер және басқалардың 1917 жылы қазан айында «Алаш» партиясы біртұтас біріккен күннен бастап оның мүшесі болуында. Оған дейін наурыз айында Ұлттық-демократиялық ағартушылық партиясы құрамында (Ж. Досмухамедов, У. Танашев, Ж. Ақбаев, З. Тоған, Г. Ходжаев, К. Тоғысов, Ш. Мухамедияров, А. Тұрлыбаев, Ә. Сәтбаев, Ә. Байгулин, М. Шоқай, Г. Оразаев және басқалар) болатын. Бас-аяғы бес-алты айдың ішінде алаш зиялылары көзқарастары ғана емес, ұлттық мүдде бағытында

ағартушылықтан демократиялық құрылымды мемлекеттілік орнату бағытына саяси шешімдер шығаруға дейінгі идеядан нақты іс-қимыл эволюциясы кезеңінен өтті. Қоғамдық-саяси ұйымдар «Шура-и-Ислями» Ұлттық-демократиялық

ағартушылық партиясы (Орал қ.), «Жас қазақ (Орал қ.)», «Жастар ұйымшысы (Бөкей қ.)» және басқалардың тарихи-идеялық негіздерін, Алаш мұратын саралау да маңызды.

Қорытынды

1917-1918 жылдары Алаш-Орда ұстанымындағылардың елді ерек алып кете алатын әлеуеті болып па еді? Мүмкін емес-ті. Экономикалық-саяси жағынан жан-жақтан тікенекті шеңбердің ішіндегі жұртын алып шығудың шырғалаңы басым болатын. Ойлап қараңызшы, 1920-1990 жылдар аралығындағы нақты билік жүйесі кімнің қолында болды. Әрине, кеңес билігінің түрлі шешімдері де сол жерде «Орталықтан» қабылданды. Алаш қайраткерлері халықтың бірлігіне сенді және оны аманат етті.

Аманат жүгін көтерген халық, тәуелсіз ұлттық мемлекеттілігін орнатты. Қазақстан Республикасындағы халықтың біртұтастығы мен болашағы жолындағы Отанға адалдық сабақтастығы: «Нағыз демократиялы қоғамдағы ұлтты қарқынды дамыту және азаматтық идеяларды сіңіру үшін қазіргі мезгілде ең қолайлы жағдайды сөз жүзінде емес, іс жүзінде қалыптастырумен» [10] құнды болып тұр. Ұлттық тарих жан-жақты зерделенгенде ғана қоғам мүддесіне қызмет ете алады. Мемлекеттілікті кемеліне жеткізу – ұлттық сананың кемелденуімен тікелей байланыстылығы заңды құбылыс. Ендеше, архив қойнауындағы тарихи оқиғаларды зерделеуде тұлғалардың атқарған қызметін, оның өмір сүрген замана ахаулымен қоса қарастыру және пайымдау аса маңызды.

Әдебиеттер

- [1] Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдың «Әділетті Қазақстан – Адал азамат» атты екінші отырысында сөйлеген сөзі. 17 Маусым 2023 жыл. // <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyyn-ulttyk-kuryltaidynd-adiletti-kazakstan-adal-aza> [пайд. мерзімі: 18.06.2023 ж.].
- [2] Ерімбетова, Қ. Социализм «салтанатын» сейілткен айғақ. <https://edu.e-history.kz/kz>, №1 (22) сәуір-маусым 2020.; Қазақ оң жағына кешірім, сол жағына мейірім арқалап кеңшілікке жеткен ұлт. Алматы Ақшамы. 28.05.2011
- [3] ҚР ҰҚА АМА. 9-қор, 1-тізім, 309-іс.
- [4] ҚР ҰҚК АМА. 9-қор, 1-тізім, 309-іс.
- [5] ҚР ҰҚК. 1-қор, 8-тізім, 748-іс.
- [6] Сыдықов Е., Кашляк В. (2010). Город Алаш. Сборник документов. Семей. 217-218.
- [7] ҚР ПА. 719-қор, 1- тізім, 1432-іс.
- [8] «Совершенно секретно»: Лубянка-Сталину о положении в стране (1922-1934гг.): Сб. док. в 10 т. Т. 10 в 3 ч. 1932-1934 гг. Ч. 2. М., 2017. – С. 471- 473.
- [9] ҚР ҰҚА АМА. 9-қор, 1-тізім, 528-іс.
- [10] Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқы Ассамблеясының «Әділетті Қазақстан: бірлік, тұрақтылық, даму» атты XXXII сессиясында сөйлеген сөзі. 27 сәуір 2023 жыл. // <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyyn-kazakstan-halky> [пайд. мерзімі: 10.10.2023 ж.].

АЛАШОРДА В ИСТОРИЧЕСКИХ ДОКУМЕНТАХ: ПРОТОКОЛ ПЕРВОГО УРАЛЬСКОГО ОБЛАСТНОГО СЪЕЗДА

Кундузай Ерімбетова^а

^а Высшей школы искусства и гуманитарных наук, Международного университета Астана, доцент, к.и.н., 010000, Астана, Казакстан, E-mail: erimbet99@mail.ru

Аннотация. В статье рассматривается важность идеи Алаша, которая переплетается с идеей установления справедливого Казахстана в современный период. Изучены идеи Демократической Республики, которой следовали деятели Алаша Уральского региона, и причины поддержки Временного правительства на пути защиты демократической республики, а также документы, в которых изложены цели и идеалы деятелей Алаша при советской системе. На основе документа, касающегося деятельности алашских деятелей (Ж. Досмухамедова, Х. Досмухамедова, Г. Алибекова и др.), организовавших Уральский областной съезд кыргызов (казахов), проанализированы историческое значение и содержание съезда, сформулировано научное видение.

Ключевые слова: Алашорда, Временное правительство, съезд, Государственная дума, Национальная автономия.

ALASHORDA IN HISTORICAL DOCUMENTS: PROTOCOL OF THE FIRST URAL REGIONAL CONGRESS

Yerimbetova Kunduzai ^a

- ^a Associate professor of the HShAH of the International University of Astana, candidate of historical sciences, erimbet99@mail.ru, 010000, Astana, Kazakhstan

Annotation. The article examines the importance of the Alash idea, which intertwines with the idea of establishing a just Kazakhstan in the modern period. It explores the ideas of the Democratic Republic advocated by the Alash leaders of the Urals region, the reasons behind their support for the Provisional Government in the pursuit of protecting the democratic republic, as well as documents outlining the goals and ideals of the Alash figures under the Soviet regime. Based on a document related to the activities of Alash figures (Zh. Dosmukhamedov, Kh. Dosmukhamedov, G. Alibekov, and others), who organized the Ural Regional Congress of the Kyrgyz (Kazakh) people, the historical significance and content of the congress are analyzed, and a scholarly perspective is formulated.

Keywords: Alashorda, Provisional Government, Congress, State Duma, National Autonomy.